

Jordbruksarealer med driftsulemper

Rapport fra partssammensatt arbeidsgruppe

Dato: 14.februar 2014

Innhold

1.	Sammendrag	4
2.	Bakgrunn og mandat	6
2.1	Mandat	6
2.2	Arbeidsgruppas sammensetning	6
2.3	Tidligere utredninger	7
2.3.1	Utmåling av arealtilskudd	7
2.3.2	Tydeligere distriktsprofil	8
3.	Driftsulemper	9
3.1	Definisjon driftsulemper	9
3.2	Former for driftsulemper og hvordan de er ivaretatt gjennom dagens ordninger	9
3.3	Fordeling av arealer med driftsulemper	10
3.3.1	Skifter i kornproduksjonen	10
3.3.2	Helling	10
3.3.3	Utforming	12
4.	Analyse av arealendringer og utviklingen i jordbruket	13
4.1	Utvikling i jordbruksarealet	13
4.2	Endring i arealbruk for de ulike vekstene	16
4.3	Økning i produsert mengde pr arealenhet	19
4.4	Arealer som går ut av drift påvirker biologisk mangfold og kulturminner ...	20
4.5	Leiejordsandelen øker	21
4.6	Antall jordbruksbedrifter går ned	23
4.7	Selvforsyningsgrad	24
4.8	Utviklingen innen ulike produksjoner	24
4.9	Markedsbalansen for kjøtt og egg	26
4.9.1	Storfekjøtt	26
4.9.2	Sau og lam	27
4.9.3	Gris	28
4.9.4	Egg	28
4.9.5	Kylling	29
4.9.6	Produktivitetsveksten i jordbruket	30
5.	Målsettinger i Landbruks- og matpolitikken og driftsulemper	31
5.1	Politisk plattform for en regjering utgått av Høyre og Fremskrittspartiet	31
5.2	Meld. St. 9 (2011-2012) Landbruks- og matpolitikken	32
6.	Internasjonalt perspektiv	34
6.1	Tilskudd til driftsulemper i EU	34
6.2	Tilskudd til driftsulemper i Østerrike	35
6.3	Tilskudd til driftsulemper i Storbritannia	36
6.4	Tilskudd til brattareal i Sveits	37
6.5	Tilskudd til bratt areal i Korea	37
6.6	Tilskudd til områder med bratt terreng og i fjellområder i Japan	38
7.	Tekniske muligheter og kriterier for å utforme tilskudd	40
7.1	Teig	40
7.2	Helling	41

7.2.1	Historikk	41
7.2.2	Skisse til indikator for helling.....	42
7.2.3	Skisse til indikator for utforming.....	43
7.2.4	Utforming.....	44
7.2.5	Skisse til indikator for oppstykkethet	44
7.3	Nasjonal kontra regional/lokal ordning.....	46
7.4	Detaljeringsnivå basert på dagens system for produksjonstilskudd.....	46
7.5	Detaljeringsnivå med kartfestet areal i søknad, eksempel bratt areal i RMP	47
7.6	Planer for PT-system.....	48
7.7	Status/planer for RMP-system.....	49
7.8	Konklusjon	49
8.	Merknader	50
8.1	Merknader fra Landbruks- og matdepartementet, Finansdepartementet og Klima- og miljødepartementet	50
8.2	Merknader fra Norges Bondelag og Norsk Bonde- og småbrukarlag	50

1. SAMMENDRAG

I Sluttoprotokollen fra forhandlingsmøte mellom staten og Norges Bondelag og Norsk Bonde- og småbrukarlag og Prop.164 (2012-2013) Jordbruksoppjøret – endringer i statsbudsjettet, ble det besluttet nedsatt ei arbeidsgruppe med følgende mandat:

”Utrede mulighetene for å målrette virkemidler mot bruk eller områder med spesielle driftsulemper, som for eksempel bratt areal, små teiger og kantsoner. Gruppen skal utrede muligheten for økt måloppnåelse, samt forvaltbarhet av eventuelle endringer i virkemiddelbruken. Arbeidsgruppen skal bestå av representanter fra avtalepartene, og kan trekke inn nødvendig kompetanse fra SLF, FM og relevante fagmiljø.”

Regjeringens politiske plattform danner rammene for regjeringen Solbergs landbruks- og matpolitikk, hvor det bl.a. står følgende: *”Hovedmålet med landbrukspolitikken skal være en kostnadseffektiv matproduksjon. Regjeringen vil styrke landbruket gjennom forenkling av lover, regler og støtteordninger”.*

Driftsulemper er knyttet til fysiske forhold som gjør det tyngre å drive et bestemt jordbruksareal. Dvs. at jordbruksdrift på arealene krever større ressursinnsats og har større driftskostnader per daa enn jordbruksdrift ved enklere driftsforhold.

Arbeidsgruppen antar at de første arealene som går ut av drift er små jordteiger og brattlendte arealer, eller jord som ligger lang unna nærmeste aktive gårdsbruk. Arbeidsgruppen har derfor valgt å utrede mulighetene for egne virkemidler rettet mot disse arealene.

Ved bruk av kartdata har arbeidsgruppen identifisert de områdene som har størst gjennomsnittlig helling. Det er i stor grad de samme områdene som i dag har kompensert for disse driftsulempene gjennom Regionalt miljøprogram (RMP). Analysen viser at utforming varierer svært mye innenfor en kommune, og det er derfor ikke hensiktsmessig å peke ut noen geografiske områder som har vanskeligere utforming enn andre. Det er ingen sammenheng mellom utforming av arealet og helling på arealet.

Arbeidsgruppen har analysert arealendringer og utviklingen i jordbruket. Arbeidsgruppen har også synliggjort virkemidler som retter seg mot driftsulemper i andre land.

Arbeidsgruppen konkluderer med at det antakelig vil være teknisk mulig å innføre et tilskudd for å kompensere for spesifikke driftsulemper, men at det vil kreve utvikling av datatekniske løsninger og medføre økte kostnader i forvaltningen.

I merknaden fra LMD, FIN og KLD, vises det til at innføring av ytterligere detaljerte og differensierte tilskudd for å kompensere driftsulemper ikke er et effektivt tiltak for å oppnå de samlede landbrukspolitiske mål, herunder også miljømålene for sektoren. Representantene tilrår derfor ikke å innføre et særskilt tilskudd for å kompensere for spesielle driftsulemper.

I merknaden fra Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag, vises det til at etablering av et differensiert driftsvansketillegg basert på hellingsgrad og kantsonelengde i forhold til areal vil være et målrettet og viktig tiltak. Representantene mener ordningen må etableres på nasjonalt nivå.

2. BAKGRUNN OG MANDAT

2.1 Mandat

I Sluttprotokollen fra forhandlingsmøte 15.5.2013 mellom staten og Norges Bondelag og Norsk Bonde- og småbrukarlag og Prop. 164 S (2012-2013) *Jordbruksoppjøret – endringer i statsbudsjettet*, ble det besluttet nedsatt ei arbeidsgruppe med følgende mandat:

Utrede mulighetene for å målrette virkemidler mot bruk eller områder med spesielle driftsulemper, som for eksempel bratt areal, små teiger og kantsoner. Gruppen skal vurdere muligheten for økt måloppnåelse, samt forvaltbarhet av eventuelle endringer i virkemiddelbruken. Arbeidsgruppen skal bestå av representanter fra avtalepartene, og kan trekke inn nødvendig kompetanse fra SLF, FM og relevante fagmiljø.

I brev av 28.8.2013 fra Landbruks- og matdepartementet, ble det vist til at arbeidsgruppen også skal legge vekt på forenkling i sitt arbeid, i tråd med føringene som ligger i Meld. St. 9 (2011-2012), der det bl.a. heter:

”Forenkling må inngå i all utvikling av ny politikk. Nye tilskuddsordninger og reguleringer må bare etableres når det er nødvendig for bedre å oppnå overordnede mål, og må utformes så enkelt som mulig for brukerne og for forvaltningen. Det må samtidig vurderes om andre ordninger eller reguleringer kan fjernes”.

Regjeringen Solberg tiltrådte 16.10.2013. Regjeringens politiske plattform er bakgrunnen for regjeringens landbruks- og matpolitikk.

2.2 Arbeidsgruppas sammensetning

Arbeidsgruppen har bestått av:

Nils Øyvind Bergset (leder)	Landbruks- og matdepartementet
Line Meinert Rød	Landbruks- og matdepartementet
Lajla Tunaal White	Miljøverndepartementet
Per Arne Skjeflo	Finansdepartementet
Trine Hasvang Vaag	Norges Bondelag
Arild Bustnes	Norges Bondelag
Merete Furuberg	Norsk Bonde- og Småbrukarlag
John Petter Løvstad	Norsk Bonde- og Småbrukarlag

Gaute Voigt-Hanssen har deltatt for Lajla Tunaal White i enkelte møter. Sekretariatet har bestått av Berit Lundamo (Landbruks- og matdepartementet), Jon Løyland og Turid Asklund Trötscher (Statens landbruksforvaltning). Norsk institutt for skog og landskap (Skog og landskap) har bidratt på møte i arbeidsgruppen og skriftlig og teknisk materiale knyttet til kap. 4.5 Fordeling av arealer med driftsulemper og kap. 7. Tekniske muligheter og kriterier for å utforme tilskudd.

2.3 Tidligere utredninger

Driftsulemper har vært omtalt og diskutert i rapportene ”Utmåling av arealtilskudd” fra 6.4.2010 og ”Tydeligere distriktsprofil” fra 1.3.2013.

2.3.1 Utmåling av arealtilskudd

Den partssammensatte arbeidsgruppa gikk gjennom de arealbaserte tilskuddene og vurderte mulige differensieringer ut fra driftsulemper, herunder bratt areal, antall teiger og kantsoner. Andre former for driftsulemper som dårlig arrondering, jordsmonn, regionale og lokale klimasoner, samt avstand til driftssenteret ble ikke vurdert. Grunnet kostnader knyttet til arealer med driftsulemper, var arbeidsgruppas inngang at det er disse arealene som først går ut av drift.

Arbeidsgruppa vurderte et nasjonalt driftsulempetilskudd knyttet til bratt terreng i tillegg til de regionale miljøprogrammene. De fant at pengeoverføringen og arealet i ordningen hadde økt etter at tilskudd til bratt terreng ble innlemmet i RMP. De foreslo at dersom en ønsker å stimulere bratt areal utover dagens nivå, bør bevilgningen til regionale miljøprogram økes med føring på hva midlene skulle brukes til.

I samarbeid med Skog og landskap ble det sett på mulighetene for å kompensere driftsulemper knyttet til kantsoner ved hjelp av digitale kart. Flertallet i gruppa anbefalte å ikke innføre et kantsonetilskudd. De økonomiske konsekvensene ved innføring av et slikt tilskudd ble ikke utredet, men kostnader til utvikling og drift av forvaltningssystemet rundt en slik ordning ble vurdert som vesentlige. Hvorvidt et generelt kantsonetilskudd vil gi bedre miljøeffekt enn dagens AK-tilskudd (areal og kulturlandskapstilskudd) ble også vurdert som usikkert, og man fant ikke tungtveiende miljømessige grunner for å innføre et slikt tilskudd.

Arbeidsgruppa vurderte også om det er mulig å utmåle et kantsonetilskudd som er basert på hvor mange teiger et foretak driver i forhold til totalarealet. En vurderte om det var mulig å lage en faktor basert på forholdet mellom antall teiger som drives pr foretak og det totale arealet som drives, og om denne faktoren kan danne grunnlag for et teigtilskudd. Utmåling av tilskuddet skulle baseres på innrapportering via søknaden om produksjonstilskudd. Gruppa fant at det ikke var mulig å innføre et slikt tilskudd med bakgrunn i kontroll, forvaltning og rettferdighet.

Arbeidsgruppa viste til Skog og landskaps arbeid med digitale kart og understrekte betydningen dette har for utvikling, utmåling og kontroll av virkemidler.

2.3.2 Tydeligere distriktsprofil

I arbeidet med tydeligere distriktsprofil, skulle en gjennom de nasjonale ordningene i større grad fange opp regionale ulikheter og gjennom virkemiddelutformingen treffe områder med negativ relativ utvikling på viktige landbruksindikatorer bedre.

Arbeidsgruppa beskrev dagens virkemidler, der en allerede har distriktsprofil i mange ordninger, som et utgangspunkt for videre analyser og konklusjoner. Den analyserte utviklingen i jordbruket med utgangspunkt i noen viktige indikatorer for å kunne studere regionale ulikheter og som et mulig utgangspunkt for å målrette virkemidlene ytterligere. Arbeidsgruppa vurderte eksisterende og nye ordninger med hensyn på å gjøre distriktsprofilen tydeligere. Det ble lagt vekt på å presentere en meny av potensielle tiltak som er tilpasset ulike prioriteringer innenfor begrepet "tydeligere distriktsprofil".

Hovedprinsippet for de distriktpolitiske virkemidlene i landbrukspolitikken, for å nå målet om landbruk over hele landet, har vært å bidra til inntektsutjevning gjennom å kompensere for geografisk betingede driftsulemper.

Arbeidsgruppa presenterte en rekke tiltak, der bl.a. å utrede et driftsulempetilskudd inngikk. Gruppa mente at tilskuddet kan utformes på ulike måter:

- Avlede indikatorer på kommunenivå som utgangspunkt for satser for et tilskudd på områdenivå (kommune eller region).
- Avlede indikatorer på bruksnivå som utgangspunkt for et tilskudd på foretaksnivå.
- Utnytte regionale forvaltningssystemer og lage lokalt tilpassede ordninger.

Gruppa viste til at tidligere utredninger synliggjorde at det kan være ressurskrevende både teknisk og økonomisk å innføre et driftsulempetilskudd. Å utforme satser på områdenivå kan også gi prinsipielle problemer, ved at det ikke er gitt at et slikt tiltak er målrettet mot de som faktisk har kostnadene. Gruppa mente driftsulempetilskuddet burde utredes videre, da det synes å være målrettet mot å ha landbruk over hele landet. Samtidig viste gruppa til at det er usikkert hvilken effekt tilskuddet vil ha på produksjonen.

3. DRIFTSULEMPER

3.1 Definisjon driftsulemper

Driftsulemper er knyttet til fysiske forhold som gjør det tyngrer å drive et bestemt jordbruksareal. Dvs. at jordbruksdrift på arealene krever større ressursinnsats og har større driftskostnader per daa enn jordbruksdrift ved enklere driftsforhold.

3.2 Former for driftsulemper og hvordan de er ivaretatt gjennom dagens ordninger

I rapporten "Utmåling av arealtilskudd" skisseres ulike former for driftsulemper. Nedenfor gjennomgås de ulike formene for driftsulemper og status for ivaretagelse gjennom dagens ordninger:

1. Helling/bratthet på arealet.
Status: Driftsulempen er delvis ivaretatt gjennom RMP. 9 fylker har i 2013 en ordning tilpasset bratte arealer. Fylkene har ulike vilkår og kriterier for denne ordningen.
2. Utforming av arealet, herunder arrondering, utforming av teiger og kantsoner.
Status: Ikke hensyntatt i dagens ordninger.
3. Oppstykking av arealet, herunder antall teiger og teigstørrelse.
Status: Ikke hensyntatt i dagens ordninger.
4. Hvor mye areal det enkelte foretak disponerer, totalt eller av samme vekst.
Status: Driftsulempen er ivaretatt gjennom arealtilskuddet. Arealtilskuddet er differensiert med inndeling i soner, etter ulike vekster og størrelse.
5. Beliggenhet, herunder høyde over havet og breddegrader.
Status: Driftsulempen er hensyntatt gjennom arealtilskuddet og distriktstilskuddene for melk og kjøtt. Ordningene er inndelt i soner som tar hensyn til bl.a. beliggenhet.
6. Avstand til driftssenter.
Status: Ikke hensyntatt i dagens ordninger.
7. Jordart.
Status: Ikke hensyntatt i dagens ordninger.
8. Lokalklimatiske forhold.
Status: Ikke hensyntatt i dagens ordninger.

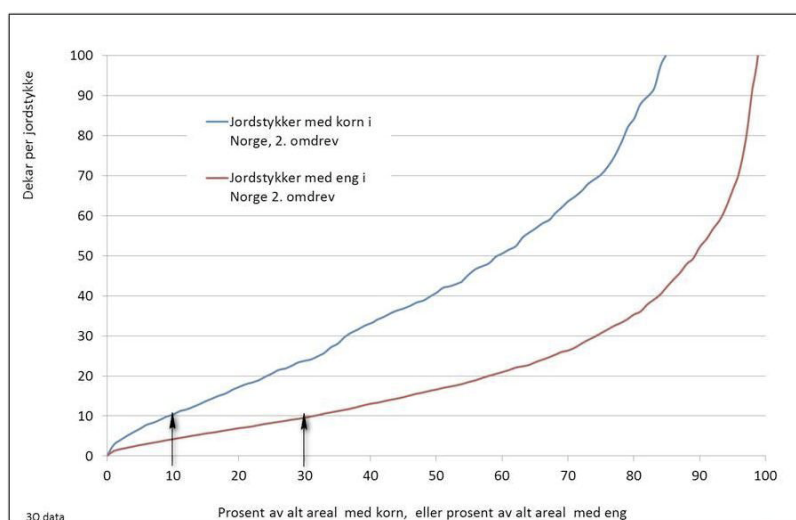
Arbeidsgruppa antar at de første arealene som går ut av drift er små jordteiger og brattlendte arealer, eller jord som ligger langt unna nærmeste aktive gårdsbruk. Disse arealene er antatt å være de arealene som er dyrest og/eller mest arbeidskrevende å

høste. Arbeidsgruppa har derfor valgt å utrede mulighetene for egne virkemidler rettet mot disse arealene for å hindre at arealene går ut av drift. Ordningene nevnt i pkt 4 og 5 er ivaretatt i dagens system. Driftsulempene nevnt i pkt 6 – 8 er av en slik karakter at det er vanskelig å målrette et virkemiddel som kan kompensere for ulempen. Pkt 4-8 blir ikke videre omtalt i rapporten.

3.3 Fordeling av arealer med driftsulemper

3.3.1 Skifter i kornproduksjonen

Figur 1 viser at 10 % av kornarealet (knappt 300 000 daa) ligger på skifter under 10 daa, mens 30 % av engarealet (knappt 1,5 mill. daa) ligger på skifter under 10 daa.

Figur 1. Andel av teiger på under 10 daa for korn- og engareal. Kilde: Norsk institutt for skog og landskap

3.3.2 Helling

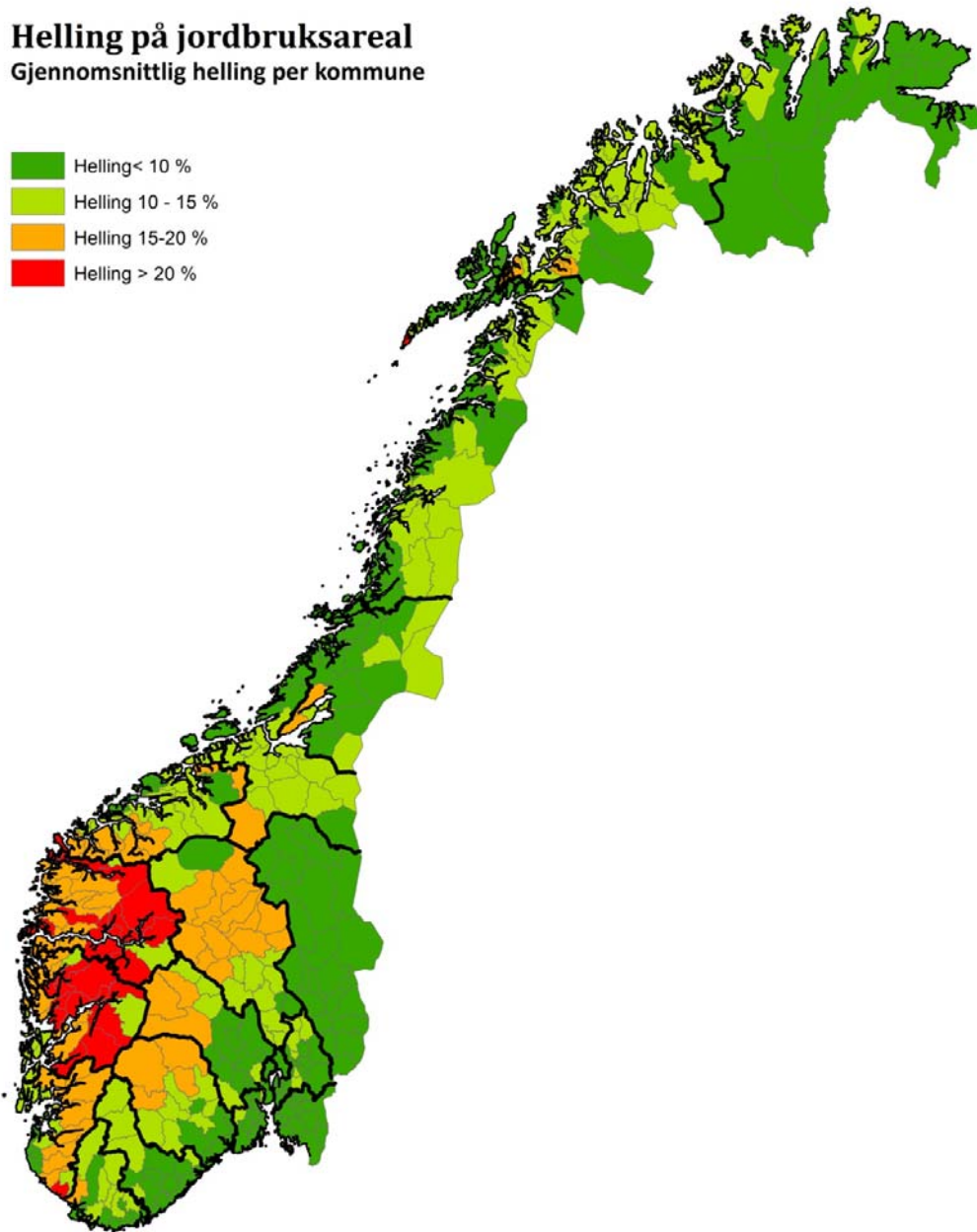
Kartet i figur 2 viser hvordan den gjennomsnittlige hellingen på jordbruksareal er per kommune.

Som grunnlag for å beregne helling er det brukt et hellingskart basert på et landsdekkende datasett med kartverkets terrenghøydemodell med 10 meters rutenett, jf. kap. 7.2.2. Det er for hver teig i kommunen beregnet en gjennomsnittlig hellingsgrad, deretter er denne vektet for teigstørrelse. Et gjennomsnitt er så beregnet per kommune.

Kartet er delt inn i 4 hellingskategorier; mørk grønn har gjennomsnittlig helling mindre enn 10 prosent, lys grønn mellom 10 og 15 prosent, oransje en gjennomsnittlig helling på 15 – 20 prosent mens rød betyr gjennomsnittlig helling på mer enn 20 prosent (1:5). Kartet viser at områdene med størst gjennomsnittlig helling er indre deler av Sogn og Fjordane, og store deler av Hordaland. Deretter kommer Rogaland, kystområder i Sogn og Fjordane, søndre deler av Møre og Romsdal, samt indre områder av Oppland,

Buskerud og Telemark. Det er også i stor grad disse områdene som i dag har kompensert for disse driftsulempene gjennom regionale miljøtilskudd.

Helling på jordbruksareal Gjennomsnittlig helling per kommune

Figur 2. Gjennomsnittlig helling per kommune

3.3.3 Utforming

Som grunnlag for å beregne utforming er det brukt et landsdekkende datasett for AR5¹. Her er ikke oppdeling i form av smale hindre (bekker, gjerder o.l.) eller eiendomsgrenser registrert. I noen grad er det oppdeling innen jordstykker (ulike grunnforhold mv.) som ikke er driftsmessige hindre. AR5 gir likevel en nokså fullstendig og god beskrivelse av jordbruksarealenes utforming. (Ref. Fakta 10/13 fra Skog og landskap.)

Vanlig beregningsmåte er en kombinasjon av arealstørrelsen og forholdstall mellom omkrets og areal. Det er brukt standard GIS-funksjoner til selve beregningen. Analysen viser at utforming varierer svært mye innen for en kommune, og det er derfor ikke hensiktsmessig å utpeke noen geografiske områder med vanskeligere utforming enn andre. Dette varierer sterkt innenfor hver kommune.

Det er derfor ingen direkte sammenheng mellom utforming og helling på arealet som tilsier at et tilskudd for å kompensere for driftsulemper bør kombineres i et felles tilskudd.

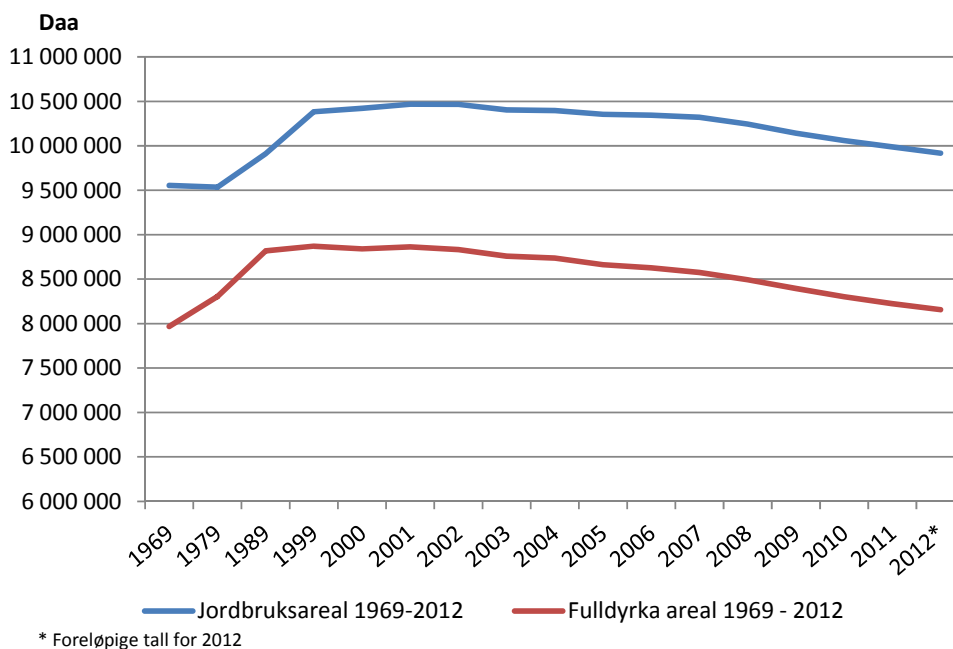
¹ AR5 står for arealressurskart i målestokk 1:5000. AR5 er et detaljert, nasjonalt heldekkende datasett og den beste kilden til informasjon om landets arealressurser. Datasettet deler inn landarealet etter arealtype, skogbonitet, treslag og grunnforhold.

4. ANALYSE AV AREALENDRINGER OG UTVIKLINGEN I JORDBRUKET

4.1 Utvikling i jordbruksarealet

De endelige tallene for 2012 viser at det ble søkt produksjonstilskudd for 9,9 mill. daa jordbruksareal. Figur 3 viser utviklingen i registrert jordbruksareal i drift. Det var en topp for jordbruksareal i drift i 2001 med 10,5 mill. daa. Figuren viser også fulldyrket jordbruksareal. Denne andelen er i dag på 82 prosent av totalarealet, en nedgang fra 90 prosent i 1989.

Jordbruksareal i drift 1969-2012

Figur: 3. Jordbruksareal i drift 1969-2012. Kilde: Resultatkontrollen for jordbruket

I perioden 2002 til 2012 har jordbruksarealet blitt redusert med 470 000 daa (ca 4,8 prosent), jf. figur 3. Trenden for de siste årene er en årlig reduksjon på mellom 60 – 80 000 daa. Figur 4 viser prosentvis endring for alle fylker. Størst nedgang ser vi i Møre og Romsdal for perioden 2002 til 2012 med 58 000 daa. Den største prosentvise nedgangen er på 11 prosent i Troms. Oslo og Rogaland har tilnærmet ingen endring i perioden, mens det er en reduksjon i øvrige fylker på 2-11 prosent.

Årsakene til endringene i jordbruksarealet og i jordbruket generelt, er sammensatte og det er vanskelig å isolere ut faktorer som påvirker dette. Nedgangen er dels knyttet til at flere kommuner tar i bruk nytt digitalt kartverk som gir en viss arealreduksjon som skyldes bedre registrering. For øvrig er det antakelig en tendens til at marginale arealer som gir lave avlinger og har høye driftskostnader, reduseres. Særlig gjelder dette arealer som er lite tilpasset den teknologiske utviklingen. Den vanlige tilpasningen er at areal på bruk som går ut av produksjon som selvstendige enheter blir leid av naboer. I slike prosesser vil trolig de marginale arealene med stor avstand til driftssentret ikke bli

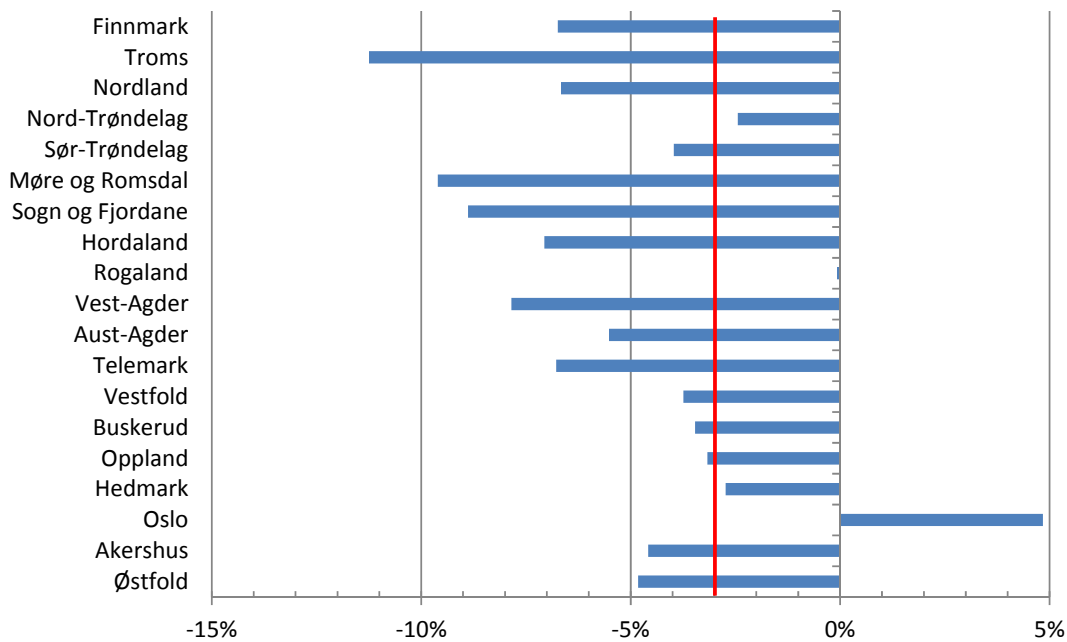
drevet. Dette er imidlertid ikke nødvendigvis et strukturproblem. Det er heller ikke uvanlig at marginale driftsareal på større bruk går ut av produksjon på grunn av dårlig arrondering, og utvikling i drift og maskinpark.

I 2003 ble det startet et arbeid med å forbedre kontrollgrunnlaget for arealtilskudd. Det ble laget digitale kart på grunnlag av nye flyfoto av jordbruksarealene. De nye kartene viste at jordbruksarealene ofte var mindre enn som var oppgitt tidligere. De nye kartene ble gradvis tatt i bruk ved kontroll av søknadene fra 2006. Det tas sikte på at alle kommuner har tatt i bruk det nye kartgrunnlaget i løpet av 2013. I 2012 var 93,2 prosent av jordbruksarealet omfattet av det nye kartverket. Tall fra Statens landbruksforvaltning (SLF), viser at arealmålingene fra nytt kartverk i perioden 2005–2011 innebar en gjennomsnittlig reduksjon i arealet på 3,1 prosent i de kommuner i det året kartverket ble tatt i bruk. For øvrige kommuner var nedgangen 0,1 prosent i snitt.

Den vertikale røde linjen i figur 4 viser gjennomsnittlig endring pga. nytt kartgrunnlag, som følge av gårdskartprosessen (3,1 prosent), i det året de nye arealtallene er tatt i bruk. Effekten av overgangen til digitalt kartgrunnlag varierer trolig mellom fylker.

Jordbruksareal i drift

Endring 2002 til 2012 i %

Figur 4. Prosentvis endring i jordbruksareal i drift fra 2002 til 2012. Kilde: Resultatkontrollen for jordbruket

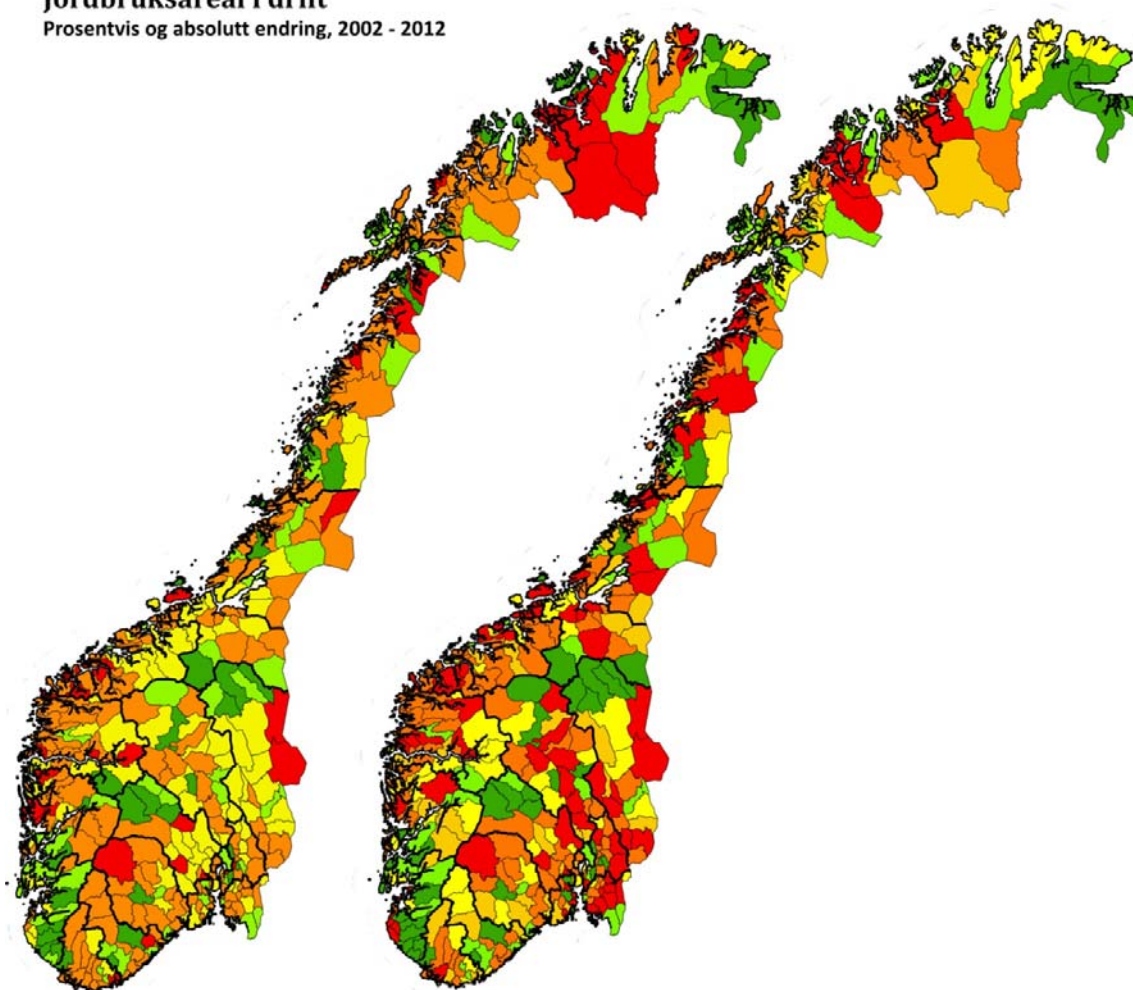
Figur 5 viser endringen i jordbruksareal i drift på kommunenivå for perioden 2002-2012. Figuren viser at de fleste fylker har kommuner der jordbruksarealet i drift reduseres. Kartet viser også at det er lokale variasjoner innad i fylkene. Ser man på den absolute nedgangen i daa eller den prosentvise nedgangen, blir bildet noe forskjellig. Den prosentvise endringen sier noe om hvor stor andel som forsvinner i kommunen, mens den absolute endringen i daa gir et bilde av hvor mye faktisk jordbruksareal som går

ut. Den absolutte endringen i daa er ofte stor i kommuner som også har mye jordbruksareal, men denne forsvinner noe når man ser på prosentvis endring. Den prosentvise endringen vil også påvirkes mye av hvilke år man sammenligner med.

Det er også variasjoner innen kommunene. Dersom man ønsker å analysere hvilke arealer som har gått ut av drift eller har potensial for å gå ut av drift, bør dette analyseres på et lavere nivå enn administrative grenser som kommune.

Jordbruksareal i drift

Prosentvis og absolutt endring, 2002 - 2012

Prosentvis endring, 2002 - 2012

Reduksjon over 25 %	(45 kommuner)
Reduksjon 5 - 25 %	(192 kommuner)
Liten reduksjon 0 - 5 %	(85 kommuner)
Liten økning 0 - 5 %	(55 kommuner)
Økning over 5 %	(48 kommuner)

Absolutt endring i daa, 2002 - 2012

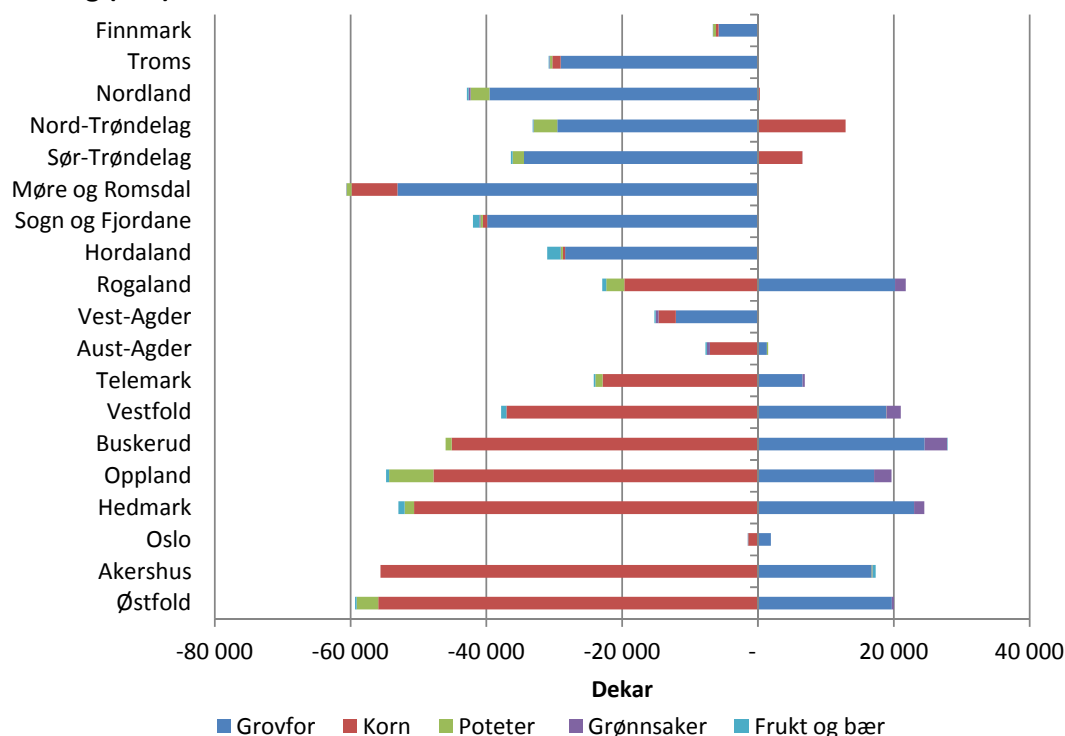
Reduksjon over 2 500 daa	(75 kommuner)
Reduksjon 1 000 - 2 500 daa	(119 kommuner)
Reduksjon 500 - 1 000 daa	(57 kommuner)
Reduksjon 0 - 500 daa	(70 kommuner)
Økning (0 - 500 daa)	(53 kommuner)
Økning over 500 daa	(49 kommuner)

Figur 5. Prosentvis og absolutt endring for jordbruksareal i drift fra 2002 til 2012 fordelt på kommuner. Kilde: Produksjonstilskudd

4.2 Endring i arealbruk for de ulike vekstene

Figur 6 under viser den totale endringen i arealbruk for ulike produksjoner fordelt på fylker. Figuren er ikke korrigert for innføring av nytt digitalt kartverk som gir utslag i en viss reduksjon av arealet. Figuren viser en klar tendens til at kornarealet reduseres på Østlandet i perioden 2002 - 2012 og til dels blir erstattet med grovfôr og grønnsaker. Fra Hordaland og nordover langs kysten er det en reduksjon i grovfôrproduksjonen, og det er en liten økning i kornarealet for de to Trøndelagsfylkene.

Hovedproduksjoner Endring (daa) 2002 - 2012

Figur 6. Endring i areal for hovedproduksjonene fra 2002 til 2012. Kilde: Produksjonstilskudd

Figur 6 viser at kornproduksjon er den vekstgruppen som har hatt størst absolutt nedgang i arealet, 335 000 daa, og en nedgang på 10 prosent i perioden. For grovfôrproduksjonen har det på landsbasis vært en reduksjon i arealet på 112 000 daa. Samtidig viser figuren at det er svært ulik utvikling i de ulike delene av landet.

Innbyggertallet i Norge har økt med nesten 500 000 personer i perioden 2002 til 2012 til 5 mill. innbyggere. Andelen *dyrka areal* per person i 2002 var 2,3 daa per person mens i 2012 var andelen 2 daa per person. Andelen *fulldyrka areal* i 2002 var 2 daa per person mens i 2012 var denne andelen 1,6 daa per person. Tall fra FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations) fra 2011 viser at Norge har et dyrket areal på 1,7 daa per innbygger, Danmark 4,5, Finland 4,2, Sverige 2,8, Storbritannia 1,0, Sveits 0,5, Japan 0,3 og Korea har 0,3 daa per innbygger.

Analysen fra 3Q² viser også at 25 prosent av skiftene med korn har en størrelse på under 20 daa. For engarealet er hele 50 prosent av jordstykkene under 20 daa. Spesielt de minste skiftene er tidkrevende med dagens store maskiner og dermed kostbare å drive. De vil derfor være utsatt for å gå ut av produksjon.

Tabell 1 viser hvordan endringen i produksjonen (areal) har vært for de ulike fylkene i perioden 2002 til 2012. For grovfôr har arealet blitt redusert med totalt 122 000 daa (-2 prosent). Fylkene på Østlandet og Rogaland har hatt en økning i arealet på 150 000 daa, mens de resterende fylkene har hatt en nedgang på 272 000 daa. For kornarealet er det kun de to Trøndelagsfylkene og Nordland som har hatt en økning i arealet i perioden 2002-2012, mens i de andre fylkene er arealet redusert. Totalt har økningen vært på 20 000 daa mens avgangen har vært på 355 000 daa. Dette er en brutto reduksjon på 10 prosent. Potetarealet har hatt en reduksjon på 25 000 daa i perioden. Totalarealet i 2002 var på 152 000 daa og var i 2012 nede på 127 000 daa (-17 prosent).

Tabell 1 Endring i areal på grovfôr, korn og potet. Tall i 1 000 daa

Fylke	Grovfôr				Korn				Potet			
	2002 daa	2012 daa	endring daa	%	2002 daa	2012 daa	endring daa	%	2002 daa	2012 daa	endring daa	%
Østfold	109	129	20	18	643	587	-56	-9	8	5	-3	-39
Akershus	132	149	17	13	656	600	-56	-8	6	6	0	2
Oslo	3	4	2	75	5	4	-1	-27	0	0	0	0
Hedmark	420	443	23	5	592	541	-51	-9	50	48	-1	-3
Oppland	767	784	17	2	245	198	-48	-19	17	10	-7	-39
Buskerud	239	264	25	10	266	221	-45	-17	4	3	-1	-22
Vestfold	69	88	19	27	323	286	-37	-11	17	17	0	0
Telemark	155	161	7	4	96	73	-23	-24	3	2	-1	-33
Aust-Agder	95	96	1	1	16	8	-7	-46	2	3	0	8
Vest-Agder	185	173	-12	-7	9	7	-3	-27	1	1	0	17
Rogaland	933	953	20	2	46	26	-20	-43	10	8	-3	-26
Hordaland	425	396	-28	-7	1	0	0	-100	0	0	-0	0
Sogn og Fjordane	462	422	-40	-9	1	0	-1	-85	2	1	0	-22
Møre og Romsdal	581	528	-53	-9	23	16	-7	-29	3	2	-1	-27
Sør-Trøndelag	602	568	-34	-6	163	169	7	4	4	2	-2	-46
Nord-Trøndelag	561	532	-30	-5	300	313	13	4	17	14	-3	-20
Nordland	594	555	-40	-7	3	3	0	9	5	2	-3	-59
Troms	264	235	-29	-11	0	0	0	0	3	3	0	0
Finnmark	101	95	-6	-6	0	0	0	-94	1	0	-1	-100
Landet	6697	6575	122	-1,8	3389	3052	337	-9,9	153	127	-26	-17

Kilde: Produksjonstilskudd

² Tilstandsovervåkning og resultatkontroll i jordbrukets kulturlandskap. Overvåker endringer i kulturlandskapet og har som mål å gi et godt grunnlag for å vurdere om vedtatte miljømål er nådd og gi beslutningsgrunnlag for justering av mål, virkemidler og tiltak.

For grønnsaksproduksjonen i tabell 2 er det en økning i arealet, og denne økningen skjer i all hovedsak i Hedmark, Oppland, Buskerud, Vestfold og Rogaland. I perioden 2002-2012 er totalarealet økt med 10 000 daa (20 prosent).

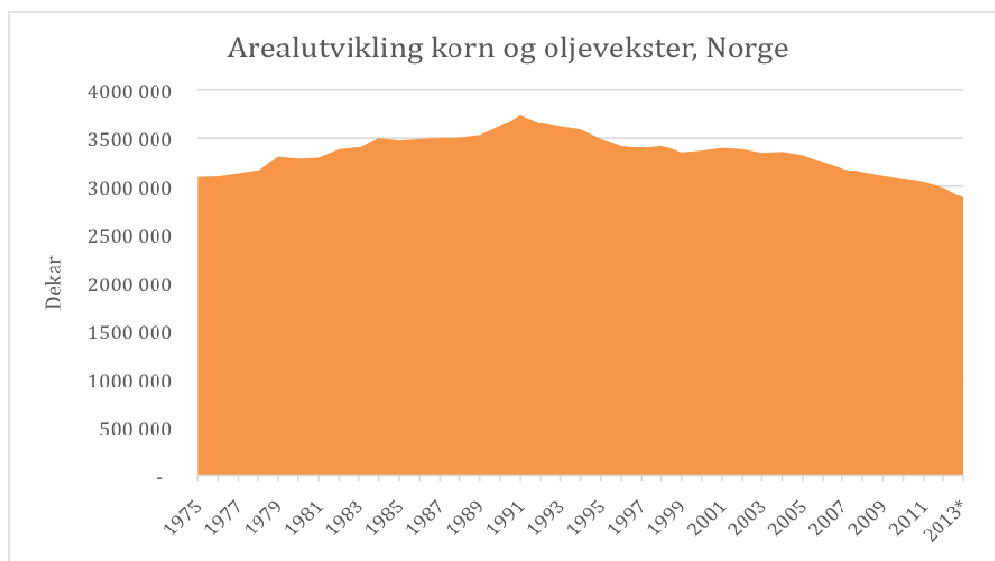
Frukt- og bærarealet er redusert med 13 prosent i perioden. Fra 2002 til 2012 er arealet redusert med 6 800 daa. Størst reduksjon har det vært i Hordaland som er fylket med størst areal til frukt- og bærproduksjon. Noen økninger ser vi i frukt og bær arealet i Akershus i perioden.

Tabell 2 Endring i areal grønnsaker og frukt og bær. Tall i 1 000 daa

Fylke	Grønnsaker				Frukt og bær			
	2002 daa	2012 daa	endring		2002 daa	2012 daa	endring	
			daa	%			daa	%
Østfold	4	5	0	7 %	2	2	0	-11 %
Akershus	2	2	0	3 %	2	2	0	27 %
Oslo	0	0	0	-100 %	0	0	0	-69 %
Hedmark	4	6	2	36 %	3	2	-1	-27 %
Oppland	6	9	3	43 %	2	2	0	-19 %
Buskerud	7	11	3	45 %	6	6	0	1 %
Vestfold	11	13	2	20 %	5	4	-1	-17 %
Telemark	1	1	0	37 %	5	5	0	-5 %
Aust-Agder	2	2	0	-22 %	1	1	0	-22 %
Vest-Agder	1	0	0	-65 %	1	1	0	-21 %
Rogaland	6	8	2	24 %	2	2	-1	-27 %
Hordaland	0	0	0	-54 %	10	8	-2	-20 %
Sogn og Fjordane	1	0	0	-17 %	7	6	-1	-14 %
Møre og Romsdal	0	0	0	-13 %	2	2	0	0 %
Sør-Trøndelag	0	0	0	10 %	1	1	0	-33 %
Nord-Trøndelag	5	5	0	-1 %	2	1	0	-9 %
Nordland	0	0	0	-57 %	0	0	0	-63 %
Troms	0	0	0	-47 %	0	0	0	-43 %
Finnmark	0	0	0	-81 %	0	0	0	-11 %
Landet	50	62	12	24	51	45	-6	-11,8

Kilde: Produksjonstilskudd

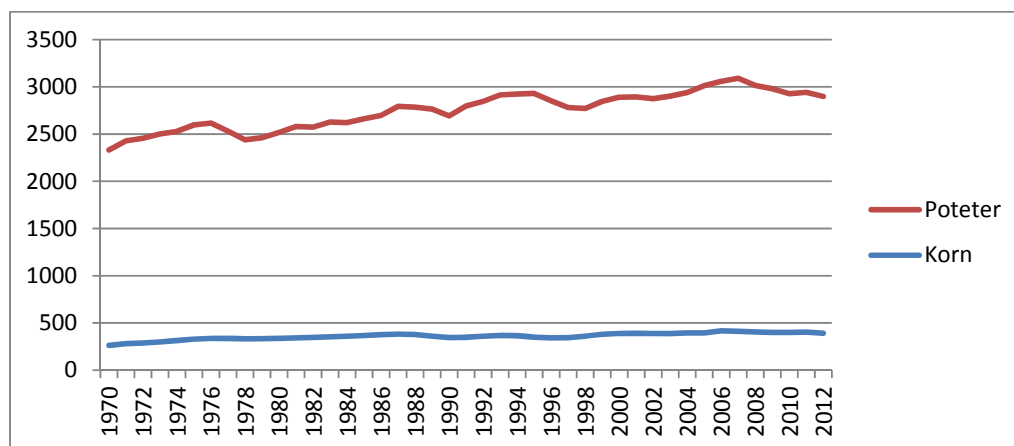
Figur 7 viser at totalt areal til korn og oljevekster var 3 095 207 daa i 1975, dette økte til en topp i 1991 på 3 7334 428 daa. I 2013 er arealet foreløpig beregnet til 2 879 574 daa.

Figur 7. Arealutvikling korn og oljeveter

4.3 Økning i produsert mengde pr arealenhet

Figur 8 viser utviklingen i kg pr da for korn og potet i tidsrommet 1970 til 2012.

Figur 8.

Normalårsavlinger kg/daa. Landet 1970-2012. Kilde: Melding om årsveksten, Notat 2013:11, Nilf.

Det har vært en økning når man ser perioden under ett for potet, jf. figur 8. I toppåret 2008 ble det produsert 2679 kg pr daa. De siste årene har værforhold gjort at produksjonen pr. daa er redusert.

For korn er tendensen ikke like markant, men en kan se en svak økning. I toppåret 2006 ble det produsert 417 kg. per daa. Værforholdene de siste årene har påvirket produksjonen.

4.4 Arealer som går ut av drift påvirker biologisk mangfold og kulturminner

Arealbruk og arealbruksendringer er en av de viktigste påvirkningsfaktorene for biologisk mangfold. Jordbrukets kulturlandskap er i stadig endring. Tradisjonelt og variert landskap blir borte grunnet større krav til effektivisering og modernisering. Dette skjer i hovedsak på lavereliggende områder der en moderne maskinpark gjør det mulig å høste mer effektivt. I mer utilgjengelige og tungdrevne områder med små teiger, har arealer blitt lagt brakk og hevd opphørt.

Totalt regner vi at omlag en tredjedel av artene på den norske rødlista fra 2006 er knyttet til i jordbrukets kulturlandskap, både innmark og utmark. Nær 50 prosent av alle karplantene og over 60 prosent av alle sommerfuglene på rødlista, finnes i kulturlandskapet. Av de artene som er truet, er 60 prosent i kulturlandskapet. Figur 9 viser hvordan mange ulike grupper av organismer har sitt leveområde i kulturlandskapet.

Gjengroing kan imidlertid ha både positive og negative effekter for det biologiske mangfoldet. Dersom kulturpåvirkede arealer er artsfattige på grunn av f. eks. kunstgjødsel, kan gjengroing til en mer naturpreget tilstand medføre økt biologisk mangfold. På den annen side kan gjengroing av f. eks. beitemark, medføre at arter som er avhengige av opprettholdelsen av beitingen trues. Det biologiske mangfoldet kan bli redusert eller økt, men de beiteavhengige artene vil forsvinne fra området.

Mange av de truede artene som lever i kulturlandskapet er knyttet til arealer med tradisjonelle og allsidige driftsformer slik som eksempelvis slåttemark og høstingsskoger. For disse arealene og artene er det ikke bare opphør av drift som er utfordringen, men også opphør av tradisjonell drift til fordel for andre driftsformer, f.eks. fra slåtteeing til beite.

Figur 9. Kulturlandskapets andel av antall rødlistearter fordelt på ulike grupper. Kilde: 3Q/Skog og landskap.

Studier på Østlandet med bruk av 3Q-data sammen med detaljerte planteanalyser, fanger opp gjengroingen i kulturlandskapet. Det typiske bildet fra disse studiene er at skogen spiser seg inn fra kantene på marginalt jordbruksareal der driften har opphørt. Det blir større innslag av skoglevende planter og tilslutt forsvinner de artene som er tilpasset et liv med mye sol og jevnlig beiting eller slått.

Gjengroing av areal har også betydning for ivaretagelse og synlighet av kulturminner og vil ofte forringe kvaliteten og fremskynde forfall av kulturminner. Gjengroing endrer landskapet generelt og har konsekvenser for reiseliv, friluftsliv og verdiskapingspotensialet.

4.5 Leiejordsandelen øker

Bruk av leiejord er svært viktig for mange av jordbruksbedriftene. Både andel bruk med leiejord og andel leid jord av dyrket areal, har økt. I jordbrukstellingene i 2010 hadde 65 prosent av jordbruksbedriftene jordleie, og 42 prosent av jordbruksarealet i drift er leid jord. Andelen jordbruksbedrifter med jordleie og andel leid jordbruksareal varierer mellom fylkene.

Tabell 3 viser fylkesvis andel jordbruksbedrifter med leiejord og prosentvis endring i jordbruksareal i fylket i perioden 2002 til 2012. Dersom man sammenligner andel jordbruksbedrifter med jordleie med de fylkene som har størst avgang av jordbruksjord, ser man at fylker med høy andel jordbruksbedrifter med leiejord ofte har en høy avgang av jordbruksareal i drift.

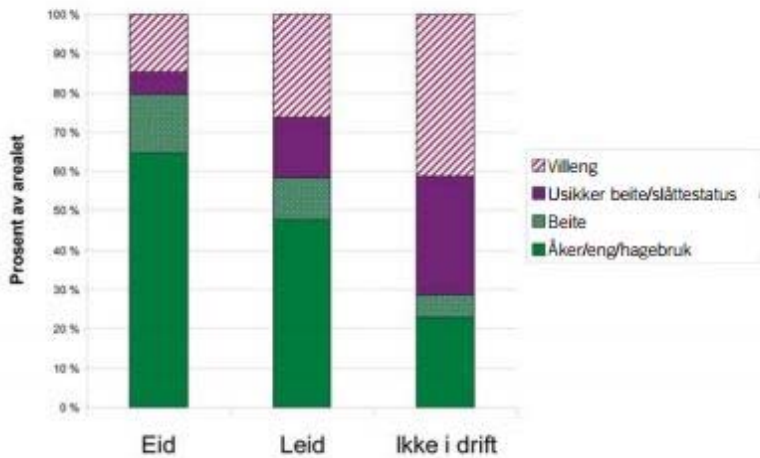
Tabell 3 Leiejord og endring i jordbruksareal i drift

Fylke	Andel jordbruksbedrifter med leiejord %	Endring jordbruksareal 2002-2012 (%)
Østfold	55	-5
Akershus	58	-5
Oslo	69	5
Hedmark	69	-3
Oppland	64	-3
Buskerud	63	-4
Vestfold	55	-4
Telemark	63	-7
Aust-Agder	72	-6
Vest-Agder	74	-8
Rogaland	55	0
Hordaland	64	-7
Sogn og Fjordane	65	-9
Møre og Romsdal	75	-9
Sør-Trøndelag	70	-5
Nord-Trøndelag	62	-2
Nordland	79	-7
Troms	85	-11
Finnmark	83	-7
Landet	65	-4,8

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Beregna totalpopulasjon.

Resultater fra 3Q-programmet, med utvalg fra Nordland, Troms og Finnmark, viser at det er betydelig mer areal som gror igjen på eiendommer hvor jordbruksareal kun blir leid ut, enn på eiendommer som drives av egne eiere. Forskjellen mellom "eid jord" og "leid jord" viser at opp mot en tredjedel av arealet som skjøttes og slik holdes i hevd, går ut av drift når eiendommene går fra å være drevet av egen eier til å bli utleid jord.

Figur 10 viser hvordan arealtypene som brukes i 3Q-analysen forandrer seg når arealet er eid, leid og ikke er i drift. Gjengroing er definert av areal i kategorien "beite og slåttemark med usikker bruksstatus" og "Villeng". Kategorien Villeng er arealer som ikke lenger blir drevet og som er i en begynnende gjengroingsfase før det går over til å få tydelig buske og trepreg og går over til skog. På de leide eiendommene ser man også at det helst er de beste arealene som drives videre, mens de noe mer marginale/tungdrevne arealene raskt tas ut av drift, jf. Rapport 06/2010 Norsk institutt for skog og landskap.

Relativ fordeling av arealarter, for summen av areal i hele datamaterialet, på de ulike eiendomsstypene "eid", "leid" og "ute av drift".

Figur 10. Arealer som går over fra å være drevet av egen eier til å bli leid ut gror igjen. Kilde: 3Q overvåkningen, skog og landskap

4.6 Antall jordbruksbedrifter går ned

Antall jordbruksbedrifter er redusert med 37 prosent eller 26 000 bedrifter, fra 1999 til 2012, jf tabell 4. Reduksjonstakten de siste årene er likevel lavere enn de første årene på 2000-tallet.

Tabell 4. Antall jordbruksbedrifter i 1000 stk for landet, 1979-2014

År	1979	1989	1999	2009	2012
Antall jordbruksbedrifter	125,3	99,4	70,7	47,7	44,7

Kilde: Resultatkontrollen for jordbruket

Det har vært en vesentlig strukturendring i alle produksjoner. I 2012 var det 9 951 jordbruksforetak med melkeproduksjon, når samdrifter regnes som ett foretak. Dette innebærer en reduksjon i antall bedrifter med melkeproduksjon på 56 prosent i perioden 1999 til 2012. Gjennomsnittlig antall melkekyr per melkebruk økte fra 14 i 1999 til 23 dyr i 2012. Antall daa korn per bedrift med kornproduksjon økte fra 150 daa i 1999 til 240 daa i 2012. I samme periode økte gjennomsnittlig potetareal fra 15 til 55 daa og gjennomsnittlig grønnsaksareal fra 28 til 77 daa per foretak. Gjennomsnittlig sauebesetning økte fra 42 til 63 sauer. Antallet verpehøner per bedrift økte fra ca 2600 til 7400, når bedrifter med under 500 høner holdes utenfor. Gjennomsnittlig besetningsstørrelse for jordbruksbedrifter med avlsgris økte fra 27 til 74 purker per bedrift i samme periode.

Gjennomsnittstall for antall dyr eller daa preges av at mange bedrifter har flere produksjoner, hvor noen er mer typiske tilleggsproduksjoner. Strukturutviklingen innebærer likevel generelt at bedriftene spesialiseres. Arealet til jordbruksbedrifter som går ut av drift, overtas i vesentlig grad av andre jordbruksbedrifter og i hovedsak ved leie. Statistikken viser imidlertid betydelig regional variasjon. Andelen leid areal er i gjennomsnitt om lag 42 prosent.

4.7 Selvforsyningsgrad

Selvforsyningsgraden er definert som hvor stor andel av matvareforbruket på engrosnivå, regnet på energibasis, som kommer fra norsk produksjon (forbruk minus import dividert på forbruk).

Tabell 5 viser den norskproduserte andelen av matvareforbruket (på engrosnivå) på energibasis (selvforsyningsgraden) for varegrupper og totalt. Selvforsyningsgraden i 2011 er beregnet til å være 48 prosent. Dersom man ser på hvor stor andel av matforbruket som er produsert i norsk jordbruk er dette beregnet til 47 prosent for 2011, korrigert for fôrimporten er den beregnet til 41 prosent. Endringer i selvforsyningsgraden skyldes normalt endringer i norskprodusert andel matkorn som følge av størrelsen på avlingene og kvaliteten på kornet.

Tabell 5. Norskprodusert andel av matvareforbruket på energibasis, for utvalgte varer. Prosent

	1979	1989	1999	2010	2011*	2012**
Norsk produsert i alt (selvforsyningsgrad)	49	50	47	46	48	48
Produsert i norsk jordbruk	41	44	46	46	47	47
Produsert i norsk jordbruk på norsk fôr	35	36	-	39	41	40

*Foreløpige tall, **Anslag. 1)Omregnet til friske poteter f.o.m. 1999. Kilde: Resultatkontrollen i jordbruket, 2013

Statistisk sentralbyrås (SSB) fremskrivning av folkemengden til 2100, er avhengig av hvilke forutsetninger en legger til grunn. Dersom en tar utgangspunkt i at innvandringen fortsetter på samme nivå som i 2011, vil vi passere 6 mill. innbyggere i 2027. Dette er en prosentvis økning på 17,7.

4.8 Utviklingen innen ulike produksjoner

Tabellene nedenfor illustrerer hvordan utviklingen i den norske produksjonen av ulike fordeler seg mellom regionene.

Trenden viser en reduksjon i kornproduksjonen på om lag 15 prosent fra 1999 til 2011, jf. tabell 6. Kornproduksjonen er utsatt ved dårlige værforhold noe som ga utslag i 2010 og 2011. I 2010 var kornåret spesielt dårlig i Trøndelag og på Vestlandet, mens det for 2011 ble dårlig i Agder/Telemark, Rogaland og Trøndelag. Dette ga utslag i total redusert kornmengde totalt.

Fra 1999 til 2012 er potetproduksjonen redusert i hele landet med om lag 22 prosent, jf. tabell 6. Oversikten viser at reduksjonen har vært størst på Østlandet. Det vises til at 2012 var et dårlig år for potetproduksjonen på Østlandet og i Nord-Norge.

I perioden 1999-2012 hadde alle landsdeler bortsett fra Rogaland en reduksjon i melkeproduksjonen som i alt gikk ned om lag 7 prosent, jf. tabell 6. Østlandet har størst melkeproduksjon, og landsdelen stod for 2012 for 24 prosent av totalproduksjon. Lokal foredling av kumelk er ikke inkl. da dette utgjør en svært liten andel av totalproduksjonen.

Tabell 6. Produksjon av korn, potet og kumelk fordelt på regioner.

	Korn mill. kg.				Potet mill. kg.				Kumelk mill. liter			
	1999	2011	Endr. mill. kg	%-vis endr.	1999	2012*	Endr. mill. kg	%-vis endr.	1999	2012	Endr. mill. liter	%vis endr.
Østlandet	1006,7	836,8	-169,9	-16,9	273,9	212,5	-61,4	-22,4	407	373,6	-33,4	-8,2
Agder/Telemark	45,7	19,8	-25,9	-56,7	13,0	12,7	-0,3	-2,3	65,8	58,4	-7,4	-11,2
Rogaland	14,8	8,8	-6	-40,5	23,7	20,1	-3,6	-15,2	269,2	286,9	17,7	6,6
Vestlandet	8,5	6,5	-2	-23,5	11,6	8,5	-3,5	-26,7	385,1	329,1	-56	-14,5
Trøndelag	140,9	154,2	13,3	9,4	47,9	40,2	-7,7	-16,1	347,9	327,3	-20,6	-5,9
Nord-Norge	1,5	0,6	-0,9	-60	10,3	4,2	-6,1	-59,2	172,4	155,9	-16,5	-9,6
Landet	1218,1	1026,7	-191,4	-15,7	380,2	298,2	-82	-21,6	1647,3	1531,2	-116,1	-7

*Foreløpige tall .Kilde: Resultatkontrollen i jordbruket 2013

Tabell 7 viser at i 1999 ble det produsert 27 prosent av den totale mengden storfekjøtt på Østlandet, i 2012 ble andelen økt til 29 prosent. Vestlandet har redusert sin andel av produksjonen fra 21 til 19 prosent i samme periode. Total produksjon av storfekjøtt er redusert med 18,2 prosent siden 1999.

I 1999 produserte Østlandet 45 prosent av den totale mengden svinekjøtt i landet, og i 2012 er andelen redusert til 40 prosent. Det er i hovedsak i Rogaland svineproduksjonen har økt med en andel på 23 prosent i 1999, og 30 prosent i 2012. Økning i produsert svinekjøtt er om lag 21 prosent i perioden 1999 til 2012, jf. tabell. 7.

Vestlandet og Østlandet står hver for 24 prosent av saue- og lammekjøttproduksjonen i 2012. Produksjonen av sauekjøtt har vært nokså stabil når det gjelder fordeling mellom landsdeler, selv om Rogaland har økt og Vestlandet har redusert sin andel noe. Produksjonen av saue- og lammekjøtt var i 2012 på 22,8 mill. kg jf. tabell 7.

Tabell 7. Produksjon av storfekjøtt, svinekjøtt, saue- og lammekjøtt, samt fjørfekjøtt fordelt på regioner.

	Storfekjøtt mill. kg.				Svinekjøtt mill. kg.				Saue- og lammekjøtt mill. kg.			
	1999	2012	Endr. mill kg	%-vis endr.	1999	2012	Endr. mill. kg	%-vis endr.	1999	2012	Endr. mill. kg	%-vis endr.
Østlandet	25,8	22,6	-3,2	-12,4	48,8	53,0	4,2	8,6	5,6	5,4	-0,2	-3,6
Agder/Telemark	4,7	3,7	-1	-21,3	4,0	3,6	-0,4	-10	1,7	1,3	-0,4	-23,5
Rogaland	15,7	13,2	-2,5	-15,9	24,5	39,4	14,9	60,8	4,0	4,9	0,9	22,5
Vestlandet	20,4	14,6	-5,8	-28,4	6,1	6,7	0,6	9,8	6,0	5,4	-0,6	-10
Trøndelag	19,8	16,0	-3,8	-19,2	20,1	21,0	0,9	4,5	2,1	2,3	0,2	9,5
Nord-Norge	9	7,9	-1,1	-12,2	4,9	7,8	2,9	59	3,2	3,5	0,3	-9,4
Landet	95,4	78,0	-17,4	-18,2	108,4	131,6	23,2	21,4	22,6	22,8	0,2	-0,9

Kilde: Resultatkontrollen for jordbruket 2013.

Tabell 8 viser en total økning i produksjonen av fjørfekjøtt om lag 150 prosent fra 1999 til 2012. Det er innen fjørfeproduksjonen den største forskyvningen mellom landsdeler har skjedd. I 1999 produserte Østlandet 66 prosent av den totale mengden fjørfe her i landet, og i 2012 er andelen redusert til 47 prosent. Det er i hovedsak i Trøndelag fjørfeproduksjonen har økt med en andel på 15 prosent i 1999, og 33 prosent i 2012. Rogaland har økt andelen produsert fjørfekjøtt fra 13 prosent i 1999 til 18 prosent i 2012.

I 1999 stod Østlandet for 43 prosent av den totale produksjonen av egg i landet, og i 2012 er andelen redusert til 35 prosent. I Trøndelag har andelen gått opp fra 9 til 19 prosent i samme periode.

Tabell 8. Produksjon av egg og fjørfekjøtt fordelt på ulike regioner.

	Egg mill. kg				Fjørfekjøtt mill. kg			
	1999	2012*	Endr. mill. kg.	%vis endr.	1999	2012	Endr. mill. kg.	%-vis endr.
Østlandet	20,3	21,7	1,4	6,9	24,0	42,8	18,8	78,3
Agder/Telemark	4,4	3,5	-0,9	20,5	0,9	1,1	0,2	22,2
Rogaland	12,0	17,6	5,6	46,7	4,8	16,2	11,4	237,5
Vestlandet	5,0	5,4	0,4	8	1,3	0,8	-0,5	-38,5
Trøndelag	4,2	11,7	7,5	178,6	5,5	30,4	24,9	452,7
Nord-Norge	1,9	1,9	0	0	0	0	0	0
Landet	47,7	61,8	14,1	29,6	36,5	91,2	54,7	149,9

*Foreløpige tall. Kilde: Totalkalkylen for jordbruket.

4.9 Markedsbalansen for kjøtt og egg

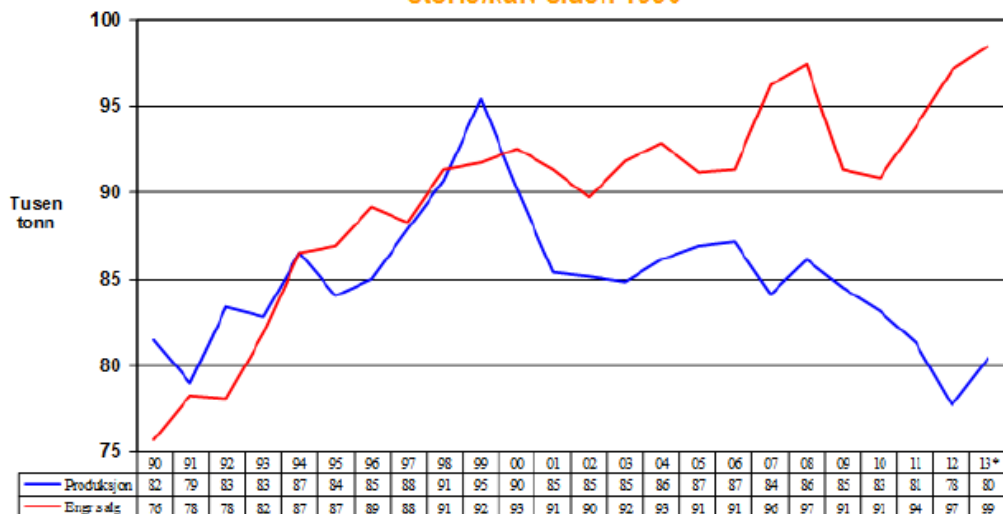
Totalmarkedet for storfekjøtt, sau og lam har over flere år hatt en underdekning, mens for egg og gris er situasjonen preget av overproduksjon. Norge har importforpliktelser av kjøtt gjennom internasjonale avtaler, herunder WTO og EØS-avtalen. Dette er ivaretatt i gjennomgangen nedenfor ved at under- evt. overskudd er korrigert for import.

4.9.1 Storfekjøtt

Frem til først på 2000-tallet var det relativt godt samsvar mellom produksjon og engrossalg av storfekjøtt, jf. figur 11. Fra slutten av 1990-tallet og frem til i dag har imidlertid produksjonen av storfe fra melkeku gått tilbake i takt med reduksjonen og effektiviseringen av melkeproduksjonen. Nedgangen har blitt kompensert ved økt produksjon på ammekyr og ved økt import. Samtidig har man ikke kompensert den nedgangen med en økning i ammekyr. Det har vært gjennomført mange tiltak for å bedre lønnsomheten i grovfôrbasert husdyrproduksjonen, men de har så langt ikke bidratt til økt produksjon. En er avhengig av import for å dekke markedet.

I følge siste prognose for 2014 fra markedsregulator (januar 2014) er det et underskudd på 8 300 tonn etter import.

Utvikling av produksjon og engrossalg for storfe/kalv siden 1990

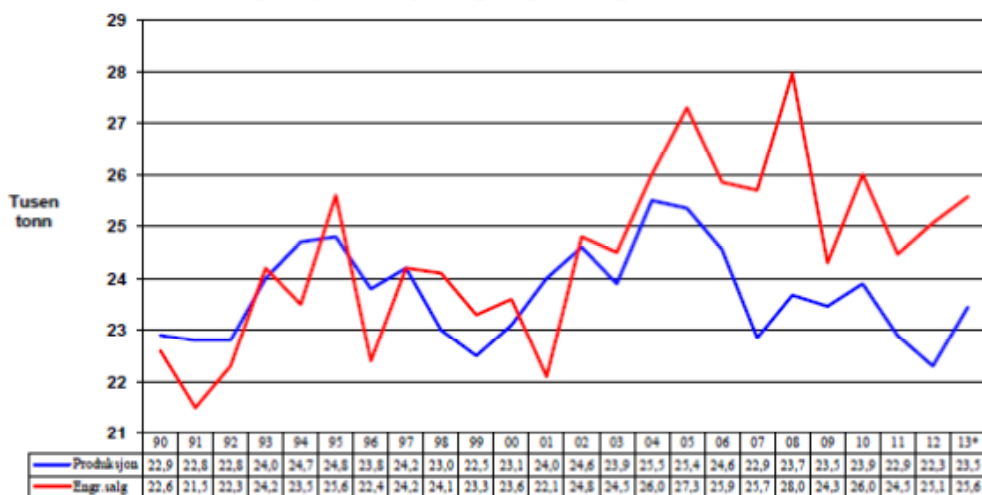
Figur 11. Utvikling av produksjon og engrossalg for storfe/kalv siden 1990. Kilde: Norturas Grunnlagsdokument: Markedsordningen for storfe, sau/lam og egg. 2. halvår 2013.

4.9.2 Sau og lam

Utviklingen for sau og lam viser at det frem til om lag 2004 var relativt godt samsvar mellom produksjon og engrossalg. Forbrukervaner og værforhold kan ha bidratt til svingingene frem til 2004, jf. figur 12. Fra 2004 frem til i dag har det vært underdekning av produksjon av sau og lam. Bakgrunnen for dette kan være at bruk med mindre besetninger har lagt ned.

I følge siste prognose for 2014 fra markedsregulator (januar 2014) er det et underskudd på 2 750 tonn etter import.

Utvikling av produksjon og engrossalg for sau/lam siden 1990

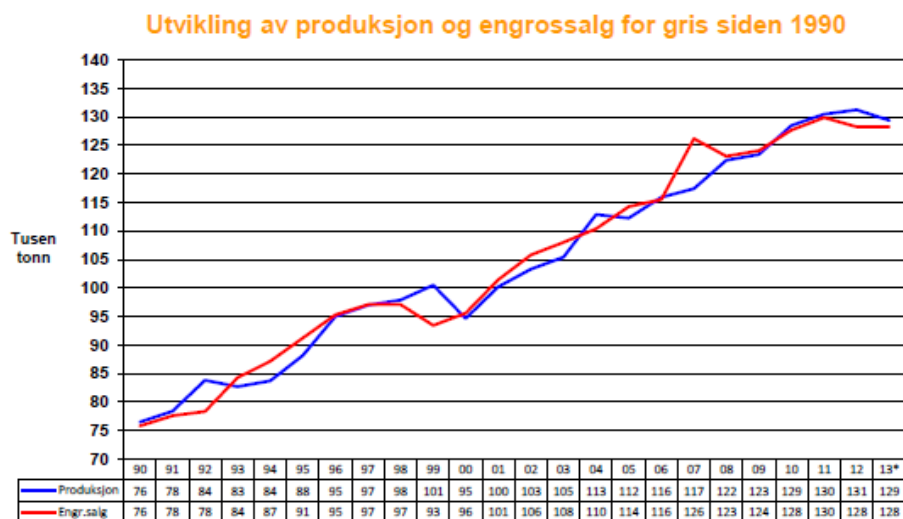

Figur 12. Utvikling av produksjon og engrossalg for sau og lam siden 1990. Kilde: Norturas Grunnlagsdokument: Markedsordningen for storfe, sau/lam og egg. 2. halvår 2013.

4.9.3 Gris

Kurvene i figur 13 viser engrossalg og produksjon av gris. Det er viktig å understreke at kurvene viser utviklingen etter reguleringstiltak er iverksatt, bl.a. eksport, reguleringslagring og nedslakting. Det har vært en betydelig overproduksjon over mange år.

I følge siste prognose for 2014 fra markedsregulator (januar 2014) er det en overproduksjon på 1 650 etter import.

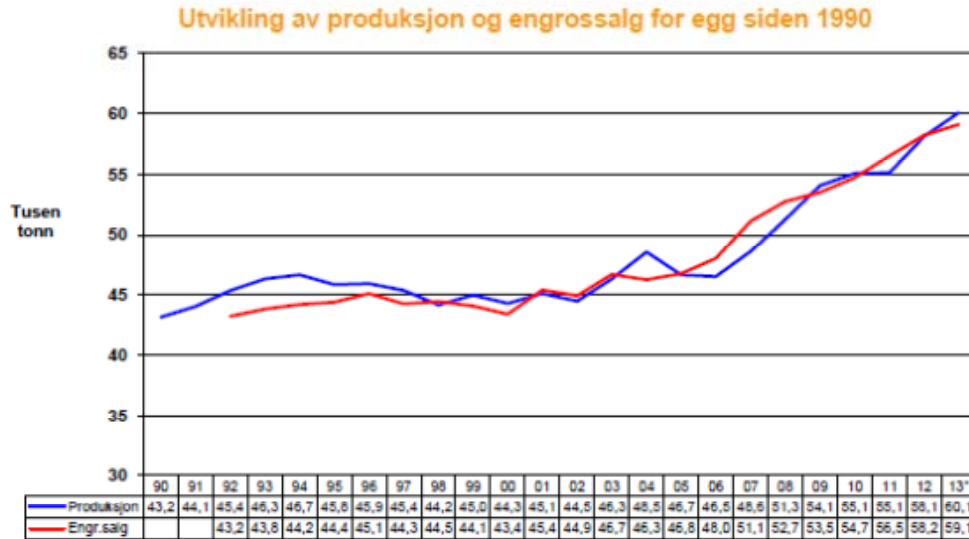

Figur 13. Utvikling av produksjon og engrossalg for gris siden 1990. Kilde: Norturas Grunnlagsdokument: Markedsordningen for storfe, sau/lam og egg. 2. halvår 2013.

4.9.4 Egg

Figur 14 nedenfor viser utviklingen i produksjon og engrossalg av egg. Det har vært en overproduksjon av egg over flere år og reguleringstiltak har blitt iverksatt, bl.a. førtidsslakting og reguleringslagre.

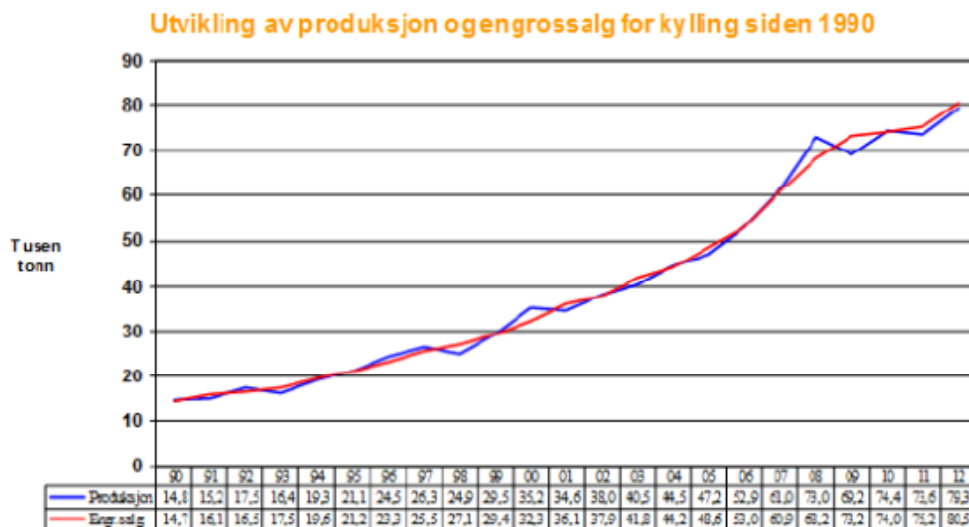
I følge siste prognose for 2014 fra markedsregulator (januar 2014) er det en overproduksjon på 1 100 tonn etter import.

Figur 14. Utvikling av produksjon og engrossalg for egg siden 1990. Kilde: Norturas Grunnlagsdokument: Markedsordningen for storfe, sau/lam og egg. 2. halvår 2013.

4.9.5 Kylling

Innen produksjon og engrossalg av kylling har utviklingen vært stabil, jf. figur 15. Kyllingproduksjon er kontraktsregulert noe som bidrar til samsvar mellom produksjon og engrossalg.

Figur 15. Utvikling av produksjon og engrossalg for kylling siden 1990. Kilde: Norturas Grunnlagsdokument: Markedsordningen for storfe, sau/lam og egg. 2. halvår 2013.

4.9.6 Produktivitetsveksten i jordbruket

I følge Nasjonalregnskapet var bruttoproduktet i jordbruk og skogbruk i faste 2005-priser 14 mrd. kr i 2012. Produktivitetsveksten i jordbruket er høy. Jordbrukssektoren har de siste 10 årene hatt en vekst i brutto arbeidsproduktivitet på 5,9 prosent per år. Tallgrunnlaget indikerer at produktivitetsveksten har vært noe mindre de siste to årene enn tidligere i perioden. Tilsvarende produktivitetsmål for norsk industri (bruttoprodukt per timeverk) viser en gjennomsnittlig årlig vekst på 2,5 prosent de siste 10 årene, i følge det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene. Gjennomsnittlig vekst i Fastlands-Norge var på 1,4 prosent.

5. MÅLSETTINGER I LANDBRUKS- OG MATPOLITIKKEN OG DRIFTSULEMPER

Regjeringens politiske plattform danner rammene for regjeringen Solbergs landbruks- og matpolitikk. De viktigste punktene er gjengitt nedenfor, jf. kap. 5.1. Landbruks- og matpolitikken ble sist diskutert i Stortinget i april 2012 ved behandlingen av Meld. St. 9 (2011-2012) *Om landbruks- og matpolitikken*. Stortingsmeldingen og jordbruksoppgjøret i 2013 dannet grunnlaget for nedsettelsen av arbeidsgruppa, jf. Prop. 164 S (2012-2013). De mål som var grunnlaget for arbeidsgruppas mandat i Meld. St. 9 (2011-2012), er gjengitt nedenfor, jf. kap. 5.2.

5.1 Politisk plattform for en regjering utgått av Høyre og Fremskrittspartiet

I omtalen av jordbrukspolitikken i regjeringens politiske plattform har arbeidsgruppa merket seg følgende:

"Norsk landbruk har en sterk tilknytning til verdier som respekten for privat eiendomsrett, frihet til å drive næringsvirksomhet samt vern om kultur og natur.

Regjeringen vil skape et levedyktig landbruk ved å styrke mulighetene for verdiskaping.

Norske matprodusenter skal ha konkurransedyktige rammebetingelser for etablering og produksjon.

Landbruket er viktig for mat og planteproduksjonen, bosetting og kulturlandskap.

Regjeringen ønsker et tydeligere skille mellom landbrukspolitik og distriktpolitikk. Hovedmålet med landbrukspolitikken skal være en kostnadseffektiv matproduksjon. Regjeringen vil derfor innrette de statlige overføringene slik at de bidrar til økt produksjon.

Regjeringen vil styrke landbruket gjennom forenkling av lover, regler og støtteordninger.

Regjeringen vil:

- *Forenkle støttestrukturen*
 - *Gjøre budsjettstøtten mer produksjons- og mindre arealavhengig innen for rammene av internasjonale regelverk. Det vil også komme heltidsbønder til gode.*
 - *Gjennomgå konsesjoner, kvoteordninger og differensiering av tilskuddsatser i jordbruket.*
 - *Gjøre jordbruket mindre avhengig av statlige overføringer, redusere jordbrukets kostnadsnivå og gi bonden nye og bedre inntektsmuligheter.*
 - *Arbeide for en høyest mulig selvforsyning av mat av beredskapshensyn.*
 - *Ta vare på god matjord, men balansere jordvernet mot storsamfunnets behov.*
- Regjeringen vil foreta en gjennomgang av leiejordsproblematikken og agronomien i norsk landbruket med tanke på bedre avkastning på eksisterende arealer.*

5.2 Meld. St. 9 (2011-2012) Landbruks- og matpolitikken

I Meld. 9 (2011-2012) *Landbruks- og matpolitikken* opereres det med 4 hovedmål; matsikkerhet, landbruk over hele landet, økt verdiskaping og bærekraftig landbruk. Disse hovedmålene er fulgt av et sett med delmål som bygger opp under hovedmålene. Nedenfor gjengis deler av de mål som underbygger arbeidsgruppas oppgave med å vurdere egne virkemidler for driftsulemper.

Om overordnede mål for landbruks- og matpolitikken:

"Landbruket spiller en viktig rolle for bosetting og sysselsetting i store deler av landet, og bidrar til verdiskaping gjennom produksjon av varer, tjenester og fellesgoder. Landbruk over hele landet er et overordnet mål for norsk landbruks- og matpolitikk og skal bidra til at landbrukets rolle i distriktene videreføres og videreutvikles. For å øke produksjonen av mat fra norsk landbruk må ressursene tas i bruk der de finnes, gjennom et landbruk over hele landet. Regjeringen legger vekt på bruk av nasjonale ressurser."

Om økt bærekraftig matproduksjon i jordbruket:

"Jordbruksproduksjonen skal skje på en miljømessig bærekraftig måte. Regjeringen vil, innenfor de handelspolitiske rammer legge til rette for økt produksjon av jordbruksvarer som det er naturgitt grunnlag for og som markedet etterspør, slik at selvforsyningsgraden kan opprettholdes om lag på dagens nivå. Befolkningen øker og SSB anslår at det innen 2030 vil være 20 prosent flere mennesker i Norge. Etterspørselen fra en økende befolkning vil gi grunnlag for økt produksjon av jordbruksvarer."

Videre: *"Produksjonspotensialet kan bare holdes i hevd ved at en stor andel av ressursene er i bruk og at kunnskap om produksjon holdes ved like og videreutvikles gjennom kontinuerlig bærekraftig produksjon."*

Om å sikre bruk av landbruksarealer

"For å nå målet om økt matproduksjon og et mer klimavennlig jordbruk må arealressursene beskyttes gjennom å hindre nedbygging og gjengroing av dyrket og dyrkbar matjord, kvaliteten på jorda forbedres, arealproduktiviteten øktes og det må fortsatt dyrkes ny jord. Sikring av videreutvikling av det genetiske mangfoldet er også viktig."

Om å beskytte arealressursene

"Riktig beskyttelse og bruk av arealressursene er en forutsetning for å kunne øke matproduksjonen, ivareta et aktivt landbruk over hele landet og sikre at norsk matproduksjon så langt som mulig er basert på norske ressurser. Både mengde og kvalitet på jord er avgjørende for norske landbruk og matproduksjon, for å kunne nå målene for landbruks- og matpolitikken. Det gjelder ikke minst produktive arealer egnet for korn og andre varmekrevende vekster."

Videre: *"For å sikre et landbruk over hele landet og god utnytting av ressursene til matproduksjon, er det nødvendig å møte denne sammensatte problemstillingen med et sett av tiltak og virkemidler."*

Om forenkling

"Forenkling må inngå i all utvikling av ny politikk. Nye tilskuddsordninger og reguleringer må bare etableres når det er nødvendig for bedre å oppnå overordnede mål, og må utformes så enkelt som mulig for brukerne og for forvaltningen. Det må samtidig vurderes om andre ordninger eller reguleringer kan fjernes".

6. INTERNASJONALT PERSPEKTIV

6.1 Tilskudd til driftsulemper i EU

EU har nylig vedtatt landbrukspolitikk for perioden 2014 – 2020. Beskrivelsen under er basert på reglene for perioden 2007 – 2013. Det er ikke fullt ut avklart hvordan den nye landbrukspolitikken vil slå ut for de tilskuddene som gjelder Less Favoured Areas (driftsulemper). Disse tilskuddene ligger inne i bygdeutviklingsprogrammet som LFA-støtte (Aid to farmers in Less Favoured Areas). I 2009 hadde alle medlemslandene implementert denne ordningen.

Målet er å ivareta landsbygda/landskapet i områder hvor jordbruk og produksjon av råvarer er vanskeligere grunn av naturlige handikap. Naturlige handikap er f.eks. vanskelige klimatiske forhold, bratte skråninger i fjellområder og dårlige jordforhold. Legges landbruket i disse områdene ned, vil det øke risikoen for tap av biologisk mangfold, forørkning, skogbranner og tap av verdifulle landskap.

Områder blir definert som Less Favoured Areas dersom de oppfyller ett av tre ulike kriterier:

1. Fjellområder som kjennetegnes ved kort vekstsesong og fjellskråninger i lavere høyder eller en kombinasjon av disse to. Områder som ligger nord for 62 breddegrad er definert inn. Dette innebærer at hele Finland inngår i dette kriteriet.
2. Områder hvor jordbruket står i fare for å bli nedlagt og hvor det er nødvendig at landskapet og landsbygda opprettholdes. Disse områdene kjennetegnes ved:
 - Jord med lav produktivitet
 - Lav produksjon pga klimatiske forhold
 - Lav eller synkende befolkning pga redusert jordbruksvirksomhet
3. Områder som har spesielle utfordringer:
 - Ivareta miljøaspektet
 - Ivareta landsbygda
 - Ivareta reiselivet
 - Ivareta kystlinja

Kriterier som ligger til grunn knyttet til punkt 1 og 2 er:

Klima	Temperatur	Vekstsesong
Jord	Varme	Perioder med kontinuerlig høy temperatur
	Vannbalanse i jord	Mangel på vann som begrenser veksten
	Drenering	Dårlig drenert jord
	Sammensetning	Jord som er grov, inneholder leire med mer
	Stein	Stein på overflaten i jorda
Terreng	Rotdybde	Begrensinger
	Kjemiske egenskaper	Ph, salt, med mer
	Bratthet	Helling i prosent som begrenser aktiviteten

Tabell 9. Kriterier

Det er krav om at tilskuddsmottaker må opprettholde driften i 5 år etter første utbetaling. Det er også minimumskrav til størrelse på arealet som defineres på medlemslands nivå. Tilskuddet utbetales pr hektar og satsen settes til min 25 euro og maks 250 euro pr hektar. (ca 20-200 NOK/daa)

Fra 2007 ble det åpnet for høyere støtte enn 250 € per hektar med nasjonal finansiering. Endringer for perioden 2014 – 2020 innebærer at fjellområder og områder nord for 62. breddegrad kan få inntil 450 €/hektar (360nok/daa) mot tidligere 250 €/hektar (200NOK/ daa). Kriteriene for områder med driftsulemper skal gjennomgås på nytt og endres senest fra 2018, basert på 8 biofysiske kriterier.

6.2 Tilskudd til driftsulemper i Østerrike

Tilskudd til driftsulemper er implementert i Østerrike og baseres på rammeverket for Less Favoured Areas (LFA). Det er imidlertid gjort tilpasninger på medlemslandsnivå. Det synes som at tilskudd til driftsulemper også favner distriktstilskudd ved at ekstern transportsituasjon (avstand til transportårer) er en av parametrene for utmåling av tilskudd. Østerrike har definert Less Favoured Areas til fjellområder. Det er kun disse områdene som mottar denne type tilskudd.

Ulike driftsulemper er bygd opp av et poengsystem som ligger til grunn for utmåling av tilskudd. Det er tre parametre som er grunnlag for beregningen av tilskudd; intern transportsituasjon, ekstern transportsituasjon, klimatiske forhold og produktiviteten i jorda. Disse er igjen delt opp i en rekke kriterier. De ulike kriteriene er gradert etter størrelse, lengde, bratthet mm. Dette gir grunnlaget for opptjening av poeng. De tre parametrene vektet ulikt. Intern transportsituasjon har en maks opptjening på 320 poeng, klima og jord - 150 poeng, mens ekstern transport situasjon – 100 poeng. Dette danner da grunnlaget for utmåling av tilskudd.

Krav til bonden:

- Ha minst 2 hektar av dyrket areal må være definert som LFA
- Driften må opprettholdes minst 5 år etter første mottatte tilskudd
- Tilgjengelige bygninger og maskinelt utstyr skal være tilpasset formålet.

Vilkår for å motta tilskudd:

- Størrelsen på arealet – (min 2 hektar) – hvete, sukkerroer og udyrket område er unntatt.
- Type areal; Grovfór får høyere tilskudd enn andre
- Gårder med dyrehold gjennom året får tilskudd basert på 0,5 RLU/hektar grovfór areal. (1 RLU= Grovfór spisende husdyr med en vekt på 500 kg).
- Gårder med for lavt antall dyr får redusert tilskudd.

Intern transportsituasjon er bygd opp av:

- Bratthet – gir størst uttelling i antall poeng. Graderes i 5(4) kategorier: opp til 18 prosent helling, opp til 25 prosent helling, opp til 50 prosent helling og over 50 prosent helling. (Norge over 20 prosent og over 33 prosent)
- Spredte arealer – jorder som er små, men viktig å bevare. Gis etter størrelse opp til 1 hektar. Graderes etter størrelser opp til 0,25 hektar, opp til 0,50 hektar, opp til 0,75 hektar og mellom 0,75 og 1 hektar.
- Spesielle arealer. Ivaretagelse av gårder som er nedlagt, men der jordene brukes til beiting og bygningene brukt som lager av fôr. Det stilles krav om vedlikehold av jorder og bygninger.
- Gjeting/setring.

Ekstern transportsituasjon gjennomgås ikke da dette ikke er relevant for arbeidsgruppa.

Klima- og jordparametret er bygd opp av:

- Temperatur og ”varmesum”
- Høyde over havet
- Produktiviteten i jorda.

6.3 Tilskudd til driftsulemper i Storbritannia

I likhet med Østerrike har Storbritannia implementert Less Favoured Areas basert på EUs rammeverk. Ordningen er i Storbritannia todelt mellom særlig vanskeligstilte områder/vanskeligstilte områder, og ”storfe bonus”. Det virker som at en legger større vekt på miljø/landskap i kriteriene i motsetning til Østerrike hvor ”distriktstilskudd” er inne i kriteriene. I likhet med Østerrike har også Storbritannia basert tilskuddene på poengopptjening for utmåling av tilskudd.

Krav til bonden

- Minimum 3 hektar av dyrket jord.
- Minimum 0,2 husdyr pr hektar i sommerhalvåret (det stilles krav til hvilke husdyr som mottar støtte)
- Ivareta særskilte jordbruks- og miljøkrav
- Driften må opprettholdes minst 5 år etter første mottatte tilskudd
- Korrekt utfylling av søknadsskjema

Særskilt vanskeligstilte arealer (severly disadvantaged areas):

Definert område som lynghei gir utmåling i ekstra poeng. Kriteriene er:

- Antall teiger som er lynghei
- Lynghei under 15 hektar
- Lynghei over 15 hektar

I tillegg er det opptjening av poenger på samme måte som skissert ovenfor. Dette inngår ikke i områder som er definert som særskilt vanskeligstilte. Det gis poeng ut fra følgende kriterier:

- Lynghei
- Høyreliggende beiteområder og dyrkbar jord

Det er også en rekke miljøkriterier som gir poeng – listen er ikke utfyllende og er ment som eksempler:

- Vedlikehold av steingjerder
- Vedlikehold av bygninger
- Ivaretagelse av arkeologiske ”gjenstander” på beiteområder
- Høyproduksjon
- Gjerder langs vassdrag

6.4 Tilskudd til brattareal i Sveits

Kompensasjon for drift i brattareal ble innført i 1980, og administreres av kantonene. Støtten gis til eng, slåtteng og fulldyrka mark. Hele landet er delt inn i tre hellingsintervaller, hvorav areal i de to brattesteklassene gis ekstra tilskudd. I starten ble det brukt kart og feltinspeksjon for å avgjøre bratthet, men flere kantoner har etter hvert gått over til å bruke digitale kart. Det er laget et digitalt kart som viser brattareal i de ulike hellingsintervallene som kantonene kan bruke.

Krav for å få ekstratilskuddet for brattareal er at eng må slås minst en gang i året, mens slåtteng må slås minst en gang pr tredje år. Det kan ikke gis støtte til hekker, busker og kratt, beite og områder med vindyrking gjennom denne ordningen. Tilleggskrav for å få støtte til bratt areal er at minst 5 daa av gårdens areal og minst 0,5 daa per jordstykke ligger i ås eller fjellsone 1-4.

Det gis i tillegg til drift av engareal også tilskudd til husdyrhold i de bratteste områdene, samt at det gis tilskudd til vinkultivering i bratte (35-50 prosent), terrasseformede arealer. For tilskudd til vinkultivering er det laget et eget brattarealkart, da her er andre helningsinndelinger.

6.5 Tilskudd til bratt areal i Korea

Distriktsrettet støtte for mindre gunstige områder (satsingsområder):

Dette er områder med dårlige leveforhold og lav produktivitet i jordbruket. Områdene er karakterisert ved at det er 22 prosent eller mindre dyrkbar jord, over 14 prosent helling og over 50 prosent jordbruksjord.

Søker er berettiget støtte dersom vedkommende driver aktiv jordbruksproduksjon som kvalifiserer til regjeringens støtteprogram og er bosatt området det søkes støtte for.

Målet med ordningen er å revitalisere økonomien og heve levestandarden i distriktene ved å subsidiere bøndene.

Finansieringen er delt ved at 80 prosent er fra staten, mens 20 prosent gis fra de lokale myndighetene. Støttenivået er 50 KRW/m² (tilsvarende ca 30 øre/m²) for jorder og rismarker og 25 KRW/m² for gress (14 øre/m²). Arealet det søkes om må være 0,1 ha eller større.

Det gis også støtte til landskapspleie der målet er å bevare vakre landskaps- og fiskeområder, samtidig ivareta og forbedre landskapet gjennom aktiv bruk og samtidig bedre den lokale økonomien.

Bare vekster som blir brukt til å ivareta og forbedre landskapet og er inntektsgivende, er støtteberettiget.

Støtten deles mellom det som beskrives som landskapsvekster og semilandskapsvekster. Direktestøtte med 1,7 M won/ha (om lag 10 000 Nkr/ha) for landskapsvekster og 1M won/ha (om lag 5700 Nkr/ha) for semilandskapsvekster. Det gis også støtte på 1,5 M won/ha (om lag 8600 Nkr/ha) i områder der det er inngått særskilte avtaler.

Gårder som kan søke støtte er områder der det kan holdes festivaler, som er viktig for turisme og som har utvekslingsprogrammer og gårder der den dyrkbare jorda er integrert i landsbyer.

Støtten gis til areal større enn 2 ha for landskapsvekster og over 10 ha for semilandskapsvekster.

6.6 Tilskudd til områder med bratt terreng og i fjellområder i Japan

Tilskuddene er innrettet til områder med bratt terreng og i fjellområder. Områdene er unike med store klimatiske variasjoner. Det er høy gjennomsnittsalder bønder på over 66 år og jordbruksarealet i disse områdene har hatt en reduksjon på 396 000 ha frem til 2012. Dersom denne utviklingen fortsetter vil en ikke være i stand til å opprettholde og utvikle landbruket i fremtiden. Jordbruksarealet er basis for både produksjon av mat og har en multifunksjonell rolle i form av vannreservoar og flomsikring.

Finansieringen av tilskuddet deles mellom departementet, regional og lokal myndighet. 50 prosent er direktetilskudd til bonden, mens de resterende 50 prosent går til kollektive aktiviteter i lokalsamfunnet.

Kriterier som stilles til direktetilskudd til bonden:

- Inngå kontrakt om bidrag til lokalsamfunnet
- Opprettholde drift i 5 år

Bidrag fra bonden som grunnlag for å motta tilskudd er maskinutleie, slåing av landbruksveier og vannårer mm.

Tabell 10. Kriterier.

Type	Kategorier	Beløp /10a (tilsvarende om lag 40 daa) - Nkr
Rismarker	Bratt skråning (1/20~)	1276
	Moderat skråning (1/100~)	486
Jorde	Bratt skråning (15°~)	700
	Moderat skråning (8°~)	212
Gressareal	Bratt skråning (15°~)	638
	Moderat skråning (8°~)	182
	Områder der det er kaldere klima	91
Beite	Skarpe skråning (15°~)	60
	Moderat skråning(8°~)	18

7. TEKNISKE MULIGHETER OG KRITERIER FOR Å UTFORME TILSKUDD

Nedenfor gjennomgås og drøftes det tekniske grunnlaget for driftsulempetilskudd, som bakgrunn for en videre vurdering av mulige tilskudd. Det tekniske grunnlaget er basert på en muntlig presentasjon og notat fra Skog og landskap. Det er gjort beregninger med Lillehammer som testområde.

Arbeidsgruppa har valgt å se nærmere på 3 kategorier driftsulemper, jf. kap. 3.2:

- Helling, dvs. at areal som er skrått eller bratt medfører driftsulemper sammenliknet med areal som er flatt.
- Utforming, dvs. at formen som en teigen har, medfører at den er mer tungdrevet enn teiger som har en annen form.
- Oppstykking, dvs. graden av oppsplitting i små teiger og avstand mellom dem.

Arbeidsgruppa mener det vil være mest oversiktlig å beskrive og vurdere de tekniske mulighetene for kompensasjonsordninger for ulike driftsulemper hver for seg i første omgang. Det kan være forskjellige tekniske begrensninger som vil gjelde for kompensasjonsløsningene for de ulike driftsulempene. Da kan det fort bli uoversiktlig å beskrive og vurdere tekniske muligheter for ordninger basert på kombinasjoner av flere typer driftsulemper. Kombinasjonsordninger ("stein på stein" ordninger) kan vurderes på grunnlag av enkeltordninger.

7.1 Teig

Arbeidsgruppa mener at begrepet Teig er hensiktsmessig å bruke ved drøfting av det tekniske grunnlaget for driftsulempetilskudd. Kartverket definerer Teig som "En Teig er et sammenhengende areal som avgrenses av en eller flere teiggrenser som danner et lukket polygon". Hva som da blir en Teig, vil være avhengig av hva som skal telle som teiggrenser.

Arbeidsgruppa mener det kan være hensiktsmessig å bruke detaljert arealressurskart, AR5, som utgangspunkt for avgrensning av teigene, dvs. markslagsgrenser som teiggrenser. I AR5 er ikke oppdeling i form av smale hindre (bekker, gjerder og lignende) eller eiendomsgrenser registrert. I noen grad er det oppdeling innen jordstykker (ulike grunnforhold m.v.) som ikke er driftsmessige hindre. AR5 gir likevel en nokså fullstendig og god beskrivelse av jordbruksarealenes utforming.

Siden eiendomsgrense i produksjonstilskuddssammenheng vil kunne avgrense hvilket areal den enkelte søker driver, mener arbeidsgruppa at eiendomsgrense i tillegg til markslagsgrenser kan være aktuell som teiggrense ved eventuell utforming av ny tilskuddsordning.

Helling og utforming kan knyttes til den enkelte Teig, mens *oppstykking* gjelder forholdet mellom teiger.

7.2 Helling

7.2.1 Historikk

Tidligere var det en egen nasjonal ordning for driftsulempetilskudd for brattlendte bruk. Ordningen ble avvirket i forbindelse med jordbruksoppgjøret i 2005 og ble da innlemmet i de nyopprettede regionale miljøprogrammene.

Bestemmelser for driftsulempetilskudd for brattlendte bruk var gitt i jordbruksavtalen og produksjonstilskuddsforskriften.

Jordbruksavtalen 2003/2004:

"6.9 Driftsvansketilskudd for brattlendte bruk

Vilkårene for å kunne motta tilskudd for brattlendte bruk står i forskrift om produksjonstilskudd i jordbruket § 5 andre ledd nummer 2. søknadsfristen er 20. august med registreringstidspunkt 31.07. Tilskuddet gis for fulldyrka og overflatedyrka areal. Fulldyrka og overflatedyrka areal er definert ovenfor under kap. 6.7.4."

Tabell 6.11 Foreløpige satser, kr. pr. daa

Bratt areal, 1-50 daa	210
Bratt areal, over 50 daa	0

Forskrift om produksjonstilskudd § 5, 2. ledd: "Ut over det som følger av første ledd kan det gis særlige tilskudd til foretak som disponerer og høster et areal som:

1.

2. er større enn 5 daa og har en helning på 1:5 eller brattere, under forutsetning av at minst 50 % av foretakets fulldyrka og overflatedyrka areal har en helning på 1:5 eller brattere."

Utmåling og kontroll

Den tidligere ordningen innbar at et foretak maksimalt kunne få 10 500 kroner per år i tilskudd for brattlendte bruk, forutsatt at det disponerte og høstet minst 50 daa fulldyrka eller overflatedyrka med helling på 1:5 eller brattere, og arealet med helling på 1:5 eller brattere utgjorde minst 50 prosent av totalt disponert og høsta fulldyrka og overflatedyrka areal. Eksempelvis kunne det stå følgende i tilskuddsbrevet til et foretak:

DRIFTSVANSKETILSKUDD TIL BRATTLENDTE BRUK :

Netto jordbruksareal (-innmarksbeite): 128 daa

Netto jordbruksareal m/helling større eller lik 1:5 : 84 daa a kr 210. (Maks 50 daa.)

Sum driftsvansketilskudd **kr** **10500**

I veiledningshefte for søkerne er det ikke gitt noen veiledning ut over forskrifts- og jordbruksavtaleteksten. Det er det heller ikke gjort i rettledning til forvaltningen, ut over generelle retningslinjer for arealkontroll: "Jordregister, økonomisk kartverk og lignende skal legges til grunn for kontroll av oppgitte arealer. Mangler pålitelig arealoppgave, må arealet kontrollmåles ved planimetrering på økonomisk kartverk og evt. ved oppmåling på bruket. (Kilde: Håndbok for saksbehandlere 2000/2001)

7.2.2 Skisse til indikator for helling

Landsdekkende datasett er Kartverkets terrenghøydemodell med 10 meters rutenett (DTED10). Basert på dette har Skog og landskap beregnet et hellingskart, som brukes i RMP for jordbruksareal. Hellingskartet i det nye RMP-søknaden har noen svakheter, men gir god informasjon om graden av bratthet på jordbruksarealer. I RMP er hellingskartet begrenset til fulldyrka og overflatedyrka jordbruksareal.

Mer nøyaktige høydedata (flybåren laser) foreligger mange steder, men har langt fra nasjonal dekning, og minst i de områdene med brattest jordbruksareal. Både datagrunnlaget og beregningsalgoritmene kan (og bør) forbedres, men det vil kreve en del ressurser utover hva tida har tillatt i denne sammenheng.

Hellingsdatasettet for RMP har i utgangspunktet 5 klasser (0-4) for hver celle på 10x10 meter hvor 0 er flatt og 4 er svært bratt.

0: [< 0.2]

1: [$0.2 - 0.33$]

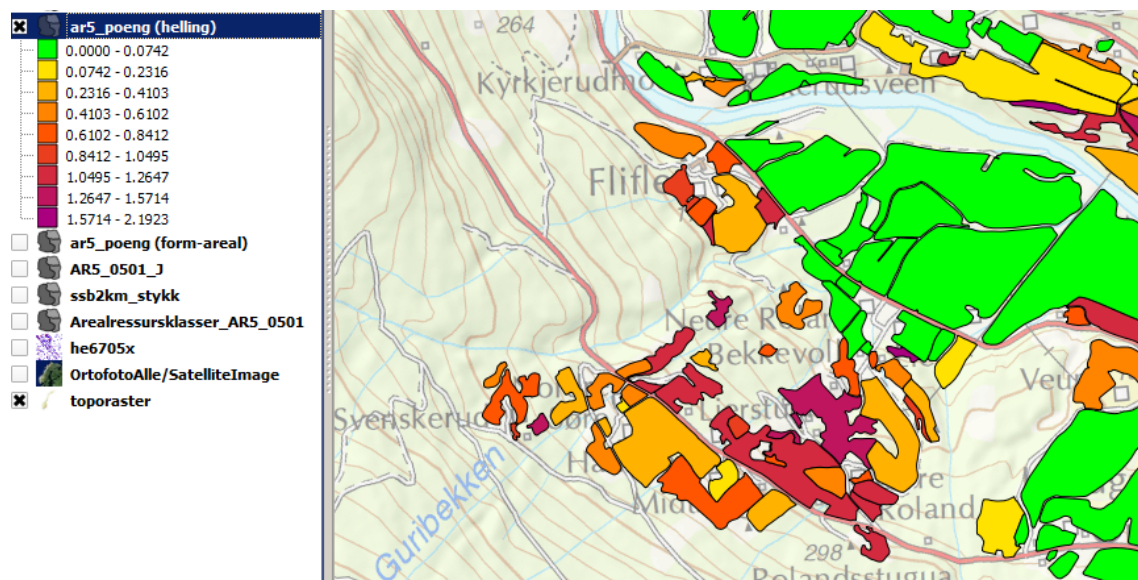
2: [$0.33 - 0.60$]

3: [$0.60 - 1.00$]

4: [> 1]

En arealveid sum på hver teig vil gi verdier i intervallet 0-4, i praksis 0-3 da ingen jordbruksarealer vil ha bare helling i bratteste kategori.

Figur 16 er et eksempel som viser beregnede verdier for teiger i et utsnitt av Lillehammer kommune.

Figur 16. Kartutsnitt, helling. Kilde: Datagrunnlag Skog og landskap

For eventuell implementering av en tilskuddsordning basert på helling som skissert her, er det strengt tatt ikke nødvendig å ta stilling til mer enn satsdifferensieringen koblet til poengintervaller. Eventuelt kan en også velge annen poenginndeling og andre hellingsklasser. Beregning av "hellingspoeng" for hver landbrukseiendom vil måtte gjøres av Skog og landskap. Med dagens system for produksjonstilskudd ligger det ikke til rette for differensiering av hellingspoeng innenfor en landbrukseiendom, jf. kap. 7.4.

7.2.3 Skisse til indikator for utforming

En sirkel har det beste forholdet mellom omkrets og areal ($O/A = 4/\text{Diameter}$). For store arealer, som kjennetegner lette driftsforhold, går denne verdien mot 0. For små kronglete arealer blir verdien større. Et rektangel på 100x100 meter får verdien 0,04 ($400/10000$), mens ei 1000 meter lang stripe som er 10 meter bred får verdien 0,202 ($2020/10000$). Hvis avgrensinga av et jorde er svært uregelmessig, blir omkretsen lenger, og faktoren øker.

$$\text{Form} = \text{Omkrets} / (2 * \sqrt{(\text{Areal} * \pi)})$$

Dette er det samme som

$$\text{Form} = \text{Omkrets}_{\text{teig}} / \text{Omkrets}_{\text{sirkel}} \text{ med samme areal som teig}$$

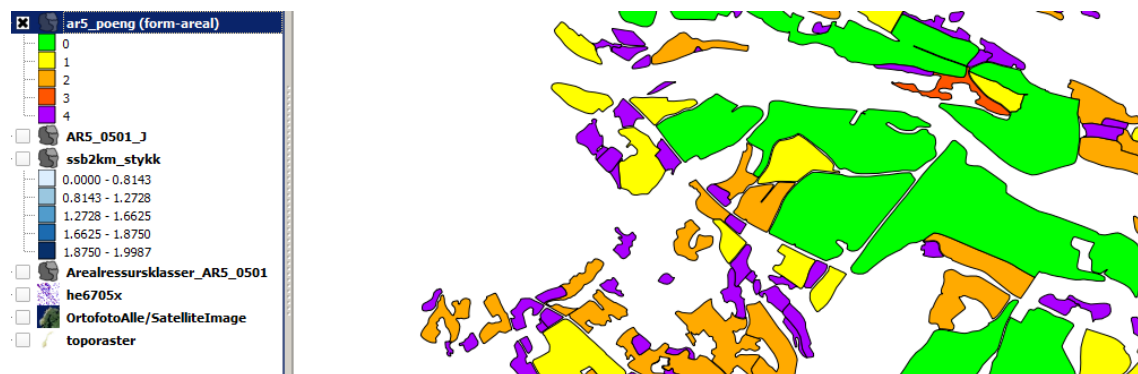
fordi

$$O_{\text{sirkel}} = 2 * \pi * r = 2 * \sqrt{(\pi * \pi * r * r)} = 2 * \sqrt{(\text{Areal} * \pi)}$$

Forholdstallet er ikke helt i samsvar med driftsulemper. Ei lang rett stripe, hvor kjørelengden er over 100 meter kan være lett å høste, men får en dårlig faktor. For testdatasettet i Lillehammer varierer teigene mellom 1,03 og 7,58.

Arealstørrelsen isolert må altså tas i betraktning. Figur 17 viser et eksempel på hvordan en poengskala kan utformes:

- 0: > 60 daa
- 1: 10-60 daa og fin form (<1,5)
- 2: 10-60 daa og middels form (1,5-3,0)
- 3: 10-60 daa og dårlig form (>3,0)
- 4: < 10 daa

Figur 17. Kartutsnitt, utforming. Kilde: Datagrunnlag fra Skog og landskap

Mer avanserte metoder som mer nøyaktig analyserer formen på arealene kan brukes. Poengskalaen må selvfølgelig også justeres ut fra hensikten med klassifikasjonen. En svakhet med metoden som er brukt i eksemplene her, er at teiger som ligger inntil hverandre og kan drives sammen, er behandla hver for seg. Man kan også beregne hvor mye areal som går tapt ved å forenkle de kompliserte teigenes form til en mer hensiktsmessig.

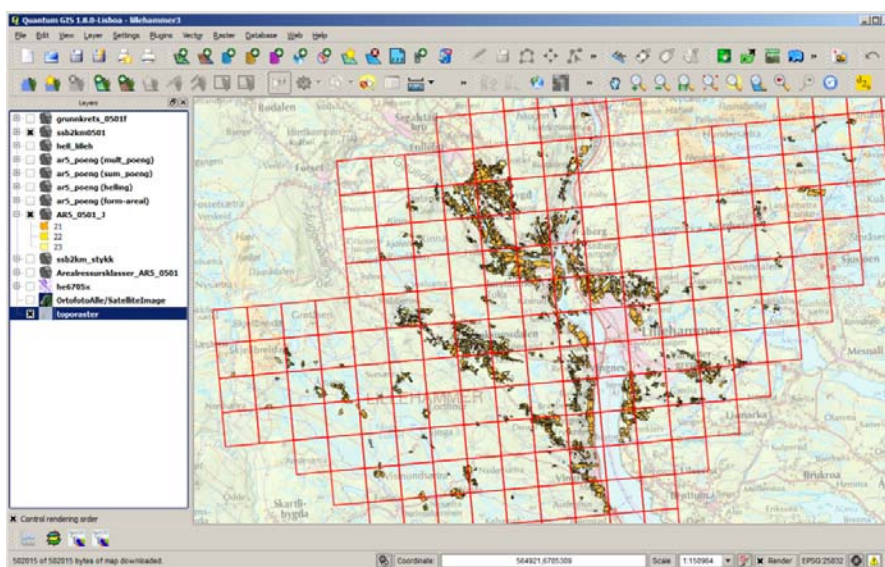
7.2.4 Utforming

For eventuell implementering av en tilskuddsordning basert på utforming som skissert her, kan det være behov for å se nærmere på og ta stilling til hvordan poengskalaen skal være: hvor stort et areal må være for at det skal gis 0 poeng, hvor lite det skal være for at det skal gis høyest poeng, samt poenginnvidlingen ut fra forholdstallet mellom omkrets og areal for arealstørrelser mellom de som gir høyest og lavest poeng. Videre vil det (som for helling) være behov for å ta stilling til satsdifferensiering koblet til poengintervaller. Beregning av "utformingspoeng" for hver landbrukseiendom vil måtte gjøres av Skog og landskap. Med dagens system for produksjonstilskudd ligger det ikke til rette for differensiering av hellingspoeng innenfor en landbrukseiendom, jf. kap. 7.4.

7.2.5 Skisse til indikator for oppstykkethet

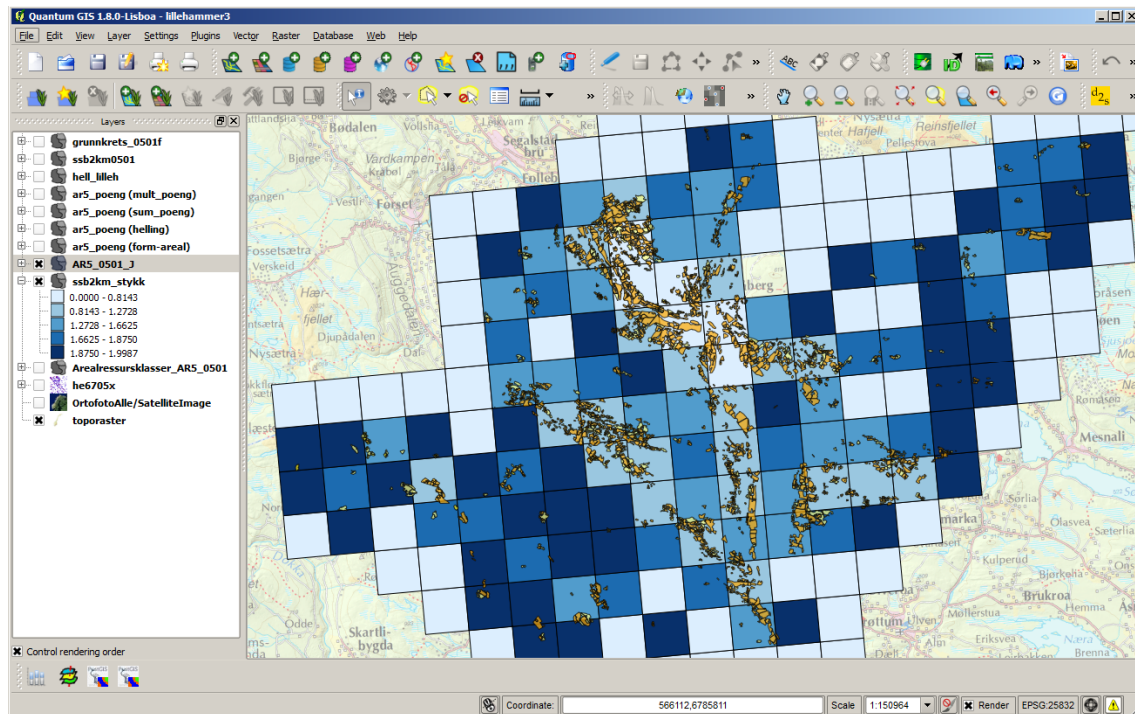
Det finnes heterogenitets-indekser som brukes for å beskrive landskap. Hvilke som har noe for seg her, og hvordan de skal operasjonaliseres i dette tilfellet er ikke åpenbart.

Det er brukt SSB-rutenett med ruter på 2*2 km, hvor man beregner en gjennomsnittlig oppstykkethet for jordbruksareal innenfor ruta, jf. figur 18.

Figur 18. Kartutsnitt, oppstykkethet. Kilde: Datagrunnlag fra Skog og landskap

En enkelt tilnærming av «Landscape division index» er brukt. Det er beregnet omsluttende polygon (convex hull) for alle jordbruksteiger som berører hver rute. I eksempelet for Lillehammer varierer verdien mellom 0,44 og 1,99, hvor den høyeste verdien illustrerer at det er langt mellom jordstykkene, mens en lavere verdi viser at jordstykkene ligger tett. Dette illustreres i figur 19.

Figur 19. Kartutsnitt, oppstykkethet. Kilde: Datagrunnlag Skog og landskap

De mørkeste rutene har dårlig indeks (stor grad av spredte teiger). Det er prøvd ulike varianter av beregning som gir noe ulik klassifisering, men tendensen er den samme.

Arbeidsgruppa vurderer at en indikator for oppstykkethet trolig ikke vil bli intuitivt lett forståelig. Arbeidsgruppa har derfor ikke prioritert å gå videre med en slik indikator.

7.3 Nasjonal kontra regional/lokal ordning

Regionale/lokale ordninger kan være hensiktsmessige for å oppnå bedre målretting av et tilskudd, enn nasjonale ordninger kan gi. Beslutninger om utforming og prioritering flyttes nærmere dem det gjelder og dem som har best kunnskap om lokale og regionale behov.

Momenter som kan tale mot regionale/lokale ordninger, er at nasjonale ordninger i større grad kan sikre et likeverdig tilbud, og at nasjonale ordninger generelt vil ha lavere administrasjonskostnader.

Et forhold som det må tas stilling til ved en eventuell regional/lokal ordning, er om midler til ordningen skal tildeles spesifikt for ordningen, eller om midler skal inngå i en større pott med mulighet for regional/lokal prioritering.

Driftsulemper som helling, utforming og oppstykkethet er ikke jevnt fordelt ut over landet. Med ujevn hyppighet av driftsulemper mellom regioner er det nærliggende å tenkte at det i seg selv taler for regional/lokal ordning. På den andre siden kan det argumenteres for at en nasjonal ordning vil sikre at alle med driftsulemper blir omfattet av ordningen, også i regioner med lav hyppighet av driftsulemper. Gitt at driftsulemper skal beregnes ut fra objektive kartbaserte data, vil det ikke være så stort behov for lokal kunnskap for å vurdere omfanget.

På kort sikt kan et argument for et regional/lokal ordning være at en har et fagsystem for RMP som har mulighet for kartfesting av søknadsopplysninger. Kartfesting gir som omtalt i kap. 7.5 bedre mulighet for målretting direkte mot arealer med driftsulemper. Men formålmessig er det ikke åpenbart at et tilskudd for å kompensere for driftsulemper hører naturlig inn under.

7.4 Detaljeringsnivå basert på dagens system for produksjonstilskudd

I kap. 7.4.3-7.4.5 er det skissert indikatorer ut fra kartbaserte data. Detaljeringsnivået for de skisserte indikatorene er teignivå for helling og utforming, og ruter i et rutenett for oppstykkethet. Rutenettet som er bruk i skissen er med 2x2 km i ruter, men andre rutestørrelser kan også være mulig å bruke.

Ved søknad om produksjonstilskudd oppgis det i dagens system hvilke landbrukseiendommer det søkes tilskudd for, eller mer presist: hvor stort areal som disponeres på hvilke landbrukseiendommer. Det oppgis ikke hvilke teiger eller hvilke deler av en teig foretaket disponerer.

Så lenge søknadene om produksjonstilskudd ikke har kartfesting av arealene som det søkes tilskudd for, vil det i praksis ikke være mulig å utmåle tilskudd differensiert etter driftsvanskenivået på den enkelte teig. En vil ikke kunne bruke en mer detaljert inndeling enn et gjennomsnittlig driftsvanskenivå for alt aktuelt areal på landbrukseiendommen. Grunnen til dette er at når det er 2 eller flere foretak som driver

areal på samme landbrukseiendom, kan en ikke ut fra søknaden vite hvem som driver det mest lettdrevne arealet og hvem som driver arealet med større driftsulempe. Det samme vil gjelde i situasjoner hvor det bare er ett foretak som disponerer areal på en landbrukseiendom, men hvor ikke alt areal blir drevet. En vil da i prinsippet ikke vite om det er arealet med minst eller størst driftsulempe som blir drevet.

Med en eventuell tilskuddsordning basert på indikator for driftsulempe, vil et foretak som driver areal på flere landbrukseiendommer, kunne gis driftsulempetilskudd ut fra indikatoren og antall daa drevet på den enkelte landbrukseiendom.

Teknisk vil det ikke være noe i veien for å regne seg fram til og bruke et gjennomsnittlig driftsulempenivå for et område, for eksempel en kommune, ut fra driftsulempenivået på teigene innenfor området. Men et eventuelt tilskudd ut fra gjennomsnittlig driftsulempenivå vil selvfølgelig i mindre grad være målrettet direkte mot arealene hvor driftsulempene er størst. Arbeidsgruppa mener det må utarbeides et sterkere miljøformål for ordningen og at den innrettes på teignivå for best mulig målretting.

7.5 Detaljeringsnivå med kartfestet areal i søknad, eksempel bratt areal i RMP

Når tilskuddsutmåling kan gjøres ut fra kartfestet areal i tilskuddssøknaden, er det mulig å målrette tilskuddet direkte mot arealet hvor driftsulempen finnes. Nedenfor er det kort gjort rede for hvordan dette gjøres i RMP.

Statens kartverk har laget en landsdekkende digital terrengmodell som er egnet til ulike former for terrengvisualisering, som for eksempel for produksjon av høydekurver og fjellskygge. Den er også egnet til beregning av terrenghellinger, terrengprofiler, masseberegning og kartlegging av skredutsatte områder. Terrengmodellen er en rutenettsmodell med oppløsning (rutenettstørrelse) på 10 x 10 meter.

Høydeinformasjonen som ligger til grunn for terrengmodellen er høydekurver og høydepunkt fra FKB (felles kartbase). Utenfor FKB A – C-området blir det benyttet data som høydekurver, høydepunkt fra N50 Kartdata.

Ut fra dette grunnlaget har Skog og landskap laget et hellingskart for jordbruksareal. Klassen «Helling jordbruksareal større enn 1:3» er alt areal brattere enn 33 prosent. Klassen «Helling jordbruksareal mellom enn 1:5 og 1:3» er alt areal brattere enn 20 prosent, men slakere enn 33 prosent. Helling 1:3 vil si at bakken heller slik at 3 meter fram gir 1 meter stigning. Helling 1:5 vil si at bakken heller slik at 5 meter fram gir 1 meter stigning.

Klassene er automatisk beregnet og feil vil kunne oppstå der det er feil i den underliggende terrengmodellen.

I dag benyttes dette kartlaget for å beregne tilskuddsberettiget areal for tiltaket "Skjøtsel av bratt areal" i RMP.. Dersom en søker går inn i RMP-kart og velger dette

tiltaket vil søkeren kun få mulighet til å tegne inn tiltak innenfor en gitt eiendom hvor jordbruksarealet er brattere enn 1:5. Når søker så har tegnet inn dette vil arealet automatisk klassifiseres i arealkategoriene 1:5 eller 1:3 i søknaden

Erfaringer så langt er at hellingskartet ikke alltid stemmer med det man tidligere har godkjent som bratt areal i tidligere ordninger i RMP og tidligere nasjonal ordning med drift av bratt areal. Noe feil kan skyldes feil i tidligere kartlegginger, andre feil kan skyldes feil i den underliggende terrengmodellen slik at det faktisk er feil i det tilskudds berettigede arealet. Per i dag er det slik at dersom søker og kommune mener det er feil i kartgrunnlaget kan man godkjenne et annet areal enn det inntegnede av søker dersom man erkjenner at det er feil i kartgrunnlaget.

Siden det er oppløsning på 10x10 m ruter er det slik at det er hver del av det arealet som er bratt som kommer fram som bratt i kartet, og dersom man har et flatt areal som ligger på oversiden av et bratt belte er det kun det bratte beltet som kompenseres.

7.6 Planer for PT-system

Siden det ovenfor er omtalt at mulighetene for å målrette eventuelle driftsulempetilskudd er forskjellige med og uten kartfesting av arealene i tilskuddssøknaden, gjøres det her kort rede for planer for produksjonstilskuddssystemet:

SLF har fått i oppdrag å foreta en utredning av et nytt forvaltningsregime for produksjonstilskudd (PT) og tilskudd til avløsning ved ferie og fritid (AVL) med innfasing av dette i fagsystemet eStil. Frist for dette arbeidet er 15.02.2014.

Fra høsten 2013 er det tatt i bruk et nytt fagsystem for RMP som har kartfunksjonalitet. Søker kan nå bruke den elektroniske løsningen til å tegne i kartet hvilke tiltak man søker på. Enkelte fylker har tiltak som retter seg mot bl.a. hellingsgrad. Det er etablert kart med hellingsgrad som blir benyttet for å definere hvilke arealer som tiltaket kan rettes mot.

I et nytt forvaltningsregime for PT/AVL vil trolig kart bli implementert. Uten å forskuttere løsninger så kan man se for seg at dette etableres om lag på samme måte som det er gjort for RMP. Søker vil da kunne tegne inn hvilke arealer det søkes tilskudd for og hva som dyrkes på disse arealene. Dette vil da også kunne gi mer og bedre opplysninger om skifter og teiger på den enkelte landbrukseiendom. Dette er opplysninger som man i dagens system ikke har noen fullstendig oversikt over. Avledet av disse nye opplysningene som kartfunksjonaliteten gir vil det trolig kunne utformes nye tilskuddsordninger som bl.a. kan rette seg mot driftsulemper. Kartfunksjonaliteten kan således gi bedre målretting av tilskudd basert på relativt objektive kriterier.

Et nytt forvaltningsregime for PT/AVL, der kartfunksjonalitet er integrert, vil trolig tidligst kunne være på plass høsten 2017. Vedtak om midler til et slikt prosjekt vil

tidligst kunne bli gjort ved jordbruksforhandlingene våren 2014. Etableringen av eStil tok 3 år, noen som trolig også vil være behovet for PT og AVL. Da vil systemet være etablert til høsten 2017.

7.7 Status/planer for RMP-system

I dag er det eStil som er det nye fagsystemet for RMP og OBB (organisert beitebruk). Begge disse ordningene er basert på at fylkene har sine rammer og velger ut tiltak basert på en tilgjengelig meny. Det er ikke mulig å skille ut en gitt ramme til et gitt tiltak slik systemet er bygd opp i dag.

Dersom man skulle ønske å gjeninnføre et nasjonalt tilskudd til bratt areal vil det være mulig å bygge opp en modul i eStil som på samme måte som RMP som benytter kart for arealberegning, men som har egen ramme, fast sats med mer.

7.8 Konklusjon

Arbeidsgruppa mener at det antakelig vil være teknisk mulig å innføre et tilskudd for å kompensere for spesifikke driftsulemper, men at det vil kreve utvikling av datatekniske løsninger og medføre økte kostnader i forvaltningen.

8. MERKNADER

8.1 Merknader fra Landbruks- og matdepartementet, Finansdepartementet og Klima- og miljødepartementet

Innføring av ytterligere detaljerte og differensierte tilskudd for å kompensere driftsulemper er ikke et effektivt tiltak for å oppnå de samlede landbrukspolitiske mål, herunder også miljømålene for sektoren.

Disse representantene viser også til følgende formuleringer i regjeringserklæringen: Regjeringen ønsker et tydeligere skille mellom landbrukspolitikk og distriktspolitikk. Hovedformålet med landbrukspolitikken skal være en kostnadseffektiv matproduksjon. Regjeringen vil derfor innrette de statlige overføringene slik at de bidrar til økt produksjon. Regjeringen vil forenkle støttestrukturen og gjøre budsjettstøtten mer produksjons- og mindre arealavhengig innenfor rammene av internasjonale regelverk.

På denne bakgrunn tilrår ikke representantene for LMD, FIN og KLD å innføre et særskilt tilskudd for å kompensere for spesielle driftsulemper.

8.2 Merknader fra Norges Bondelag og Norsk Bonde- og småbrukarlag

I Sluttprotokollen fra forhandlingsmøte 15.5.2013 mellom staten og Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag og Prop. 164 S (2012-2013) *Jordbruksoppgjøret – endringer i statsbudsjettet*, ble det besluttet nedsatt ei arbeidsgruppe med følgende mandat:

Utrede mulighetene for å målrette virkemidler mot bruk eller områder med spesielle driftsulemper, som for eksempel bratt areal, små teiger og kantsoner. Gruppen skal vurdere muligheten for økt måloppnåelse, samt forvaltbarhet av eventuelle endringer i virkemiddelbruken. Arbeidsgruppen skal bestå av representanter fra avtalepartene, og kan trekke inn nødvendig kompetanse fra SLF, FM og relevante fagmiljø.

Driftsulemper er knyttet til fysiske forhold som gjør det tyngre å drive et bestemt jordbruksareal. Dvs. at jordbruksdrift på arealene krever større ressursinnsats og har større driftskostnader per dekar enn jordbruksdrift ved enklere driftsforhold.

I Meld.St. 9 (2011-2012) heter det:

”Utviklingen i deler av Agder/Telemark, kyst- og fjordstrøkene på Vestlandet, Nord-Norge og fjellområdene i Sør-Norge er særlig bekymringsfull. Deler av disse områdene har få bruk igjen i drift, økende avstand mellom brukene og nedgang i andelen jordbruksareal i drift.”

I perioden fra 1999 til 2013 er det foreløpig registrert en reduksjon i fulldyrka jordbruksareal på 693.000 daa. Nedgangen i jordbruksarealet skyldes reduksjon i arealet med korn, oljevekster og andre åpne åkervekster. Arealet med eng og beite på fulldyrket jord økte fram til og med 2007 for deretter å gå ned.

Jordbruksarealet pr. innbygger går jevnt nedover. For 2013 er det beregnet at Norge har et fulldyrket areal på 1,6 daa pr. person. Dette er historisk lavt.

Norsk Bonde- og Småbrukarlag og Norges Bondelag har i likhet med Meld. St. 9 (2011 – 2012) som målsetting at produksjonen av mat, på norske ressurser over hele landet, skal økes i takt med befolkningsutviklingen. Det er prognosert med en 20 % økning i befolkningen de neste 20 årene. Skal målsettingen om økt norsk matproduksjon nås, må den negative arealutviklingen reverseres.

Resultater fra 3Q-programmet for Nordland, Troms og Finnmark viser at opp mot en tredjedel av arealet går ut av drift når eiendommer går fra å være drevet av egen eier til å bli leid ut. Bedringen av økonomien på bruk i drift, vil derfor være et viktig virkemiddel for å forhindre nedgang i totalarealet.

I 1975 var det totale areal til korn og oljevekster 3,095 millioner daa. Dette økte til en topp i 1991 på 3,733 millioner daa. I 2013 er arealet foreløpig beregnet til 2,879 millioner daa.

Data fra Skog og Landskap viser at 10 % av kornarealet (knapt 300.000 dekar) ligger på skifter under 10 dekar, mens 30 % av engarealet (knapt 1,5 millioner dekar) ligger på skifter under 10 dekar. Det er grunn til å anta at det er disse skiftene, gjerne i marginale områder av landet, som først går ut av drift ved for eksempel bruksnedlegginger. Dette synliggjør behovet for målrettede virkemidler som kan sikre at disse arealene fortsatt ansees som driveverdige og ikke legges brakke.

I Innst. S 8 (2013 – 2014) heter det.:

Komiteens medlemmer fra Høyre og Fremskrittspartiet viser til at utviklingen i landbruket var negativ under regjeringen Stoltenberg IIs og etter åtte år med flere landbruks- og matministre fra Senterpartiet. Eksempelvis er det nedlagt kornareal tilsvarende 5 000 fotballbaner hvert år og innen skognæringen er mange treforedlingsbedrifter nedlagt og antall sysselsatte i verdikjeden er mer enn halvert i løpet av disse 8 årene.

Komiteen viser til at det er bred enighet om at norsk landbruk skal ha fokus på økt matproduksjon med intensjon om økt selvforsyning. [...]Komiteen viser til følgende komitémerknad i Innst. 234 S (2011-2012): Komiteen er opptatt av at landbruket får rammevilkår som kan bidra til at næringens samlede lønnsomhet bedres i årene som kommer.

Dersom den negative utviklingen som dagens regjeringspartier beskriver i Innst. S 8 (2013–2014) skal snus, må det settes inn målretta og konkrete tiltak. Representantene har merket seg uttalelser fra Landbruks- og matministeren om at "Regjeringen ønsker et aktivt landbruk over hele landet og dette betyr at vi kommer til å ha støtteordninger som tar høyde for det". Representantene fra Norsk Bonde- og Småbrukarlag og Norges

Bondelag beklager derfor at det ikke er enighet i arbeidsgruppa om behovet for et driftsulempetillegg

Representantene fra Norsk Bonde- og Småbrukarlag og Norges Bondelag mener etablering av et differensiert driftsulempetillegg basert på helling, jfr omtalen i kapittel 7.2.2, og utforming, jfr omtalen i kapittel 7.2.3, vil være et målrettet og viktig tiltak. Representantene mener ordningen må etableres på nasjonalt nivå.

Representantene viser videre til omtalen av det tekniske grunnlaget for et driftsulempetillegg, jfr rapportens kapittel 7. Med de siste års utvikling av kartgrunnlag, ligger det også teknisk godt til rette for å kunne forvalte et driftsulempetillegg.